Univerzita Karlova v Praze

Fakulta humanitních studií

Bakalářská práce

Reprezentace vojenské cti v deníku generála Roberta Monroa z let 1626-1634

Ondřej Vodička

Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Petr Wohlmuth

Praha 2016

Poděkování

Chtěl bych na tomto místě poděkovat vedoucímu práce Mgr. et Mgr. Petru Wohlmuthovi, za jeho ochotu, trpělivost a zasvěcení do, pro mě předtím neznámého, pohledu na fenomén války optikou historické antropologie.

Můj vděk patří taktéž mé přitelkyni, která mě neúnavně podporovala v mém snažení a s tolerancí naslouchala mým objevům.

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci vypracoval samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu. Souhlasím, aby tato práce mohla být použita jako studijní text a zveřejněna v elektronické knihovně FHS UK.

V Praze dne 24. 6. 2016 .....

podpis

Abstrakt

Tato práce se hlásí k žánru historické antropologie války a vojenství. Jejím hlavním cílem je interpretativní zkoumání proměnných kultury války, reprezentovaných v deníku význačného skotského vojenského profesionála 17. století, generála Roberta Monroa z let 1626-1634, a to s důrazem na koncept vojenské cti. Teoreticko metodologickým konceptem práce je symbolická antropologie v tradici Cliforda Geertze a Roberta Darntona.

Abstract

This bachelor´s degree thesis adheres to genre of historical anthropology of war and warfare. Its main goal is to conduct interpretative research of variables of war culture, represented in the diary of outstanding Scottish military professional of 17th century, general Robert Monro, kept between years of 1626 and 1634, with a central emphasis on the concept of military honour. Theoretical and methodological grounding of this thesis is provided by symbolic anthropology according to Clifford Geertz and Robert Darnton.

Obsah

Poděkování ... 2
Čestné prohlášení ... 3
Abstrakt ... 4
Abstract ... 5
Úvod ... 7
Soudobé pojetí třicetileté války ... 8
Memoáry ... 13
Historická antropologie války ... 16
Militární mechanika ... 19
  Pěchota ... 23
  Kavalérie ... 25
  Dělostřelectvo ... 27
Tradice skotského žoldnéřství ... 27
Tažení Mackayova pluku ... 31
  Ve službách dánského krále Kristiána IV. ... 31
  Ve službách švédského krále Gustava Adolfa ... 34
Vojenská čest ... 39
  Kdo je vojákem? ... 41
  Disciplína ... 43
    Vnitřní disciplína ... 45
    Skotské válečnictví ... 47
    Plenění ... 48
  Bojový výkon ... 50
  Věrnost ... 55
  Loajalita ... 56
    Ctnosti ... 59
  Víra ... 61
Závěr ... 66
Seznam literatury ... 69

Úvod

Můj osobní vztah ke studiu války byl donedávna čistě pannenský. První kontakt jsem navázal přibližně před dvěma lety na přednáškách pplk. Otakara Foltýna, které jsou součástí předmětů vyučovaných na naší fakultě. Zde mou pozornost upoutala souvislost mezi socio-politickými změnami ve společnosti a způsoby vedení války. To mě následně přivedlo k vedoucímu této práce, který mi nabídl zpracování deníku vojenského prefesionála Roberta Monroa.

Soudobé pojetí třicetileté války

V zahraniční historiografii je třicetiletá válka poměrně problematickým tématem. Až do druhé světové války zůstávala nejtraumatičtější periodou v historii Německa. Ztráta životů byla větší než v prvně jmenovaném konfliktu, přesun lidí a ničení majetku byl velice podobného rozsahu. Někteří zapálení nacionalističtí autoři pojímali třicetiletou válku jako křivdu na Německu (Říši), zejména z rukou Francie.[1] Duchu nacionalismu se podrobovalo i hodnocení vojáků a vojevůdců jako hrdinných, nezdolných, bojujících do zemdlení za svou vlast. Tento způsob práce s tématem se netýkal však jen Německa, autoři, původem z jiných zemí, opěvovali schopnosti osob jako Oxenstierna nebo Richelieu, a německé spojence často hodnotili jako nekompetentní, neschopné a sobecké.[2] V reakci na to se objevily pohledy dalších autorů, které naopak účastníky bojů vykreslují jako extrémně brutální a nedisciplinované, vedené zkorumpovanými důstojníky.[3]

Odlišný pohled vznikl rovněž pod vlivem populárních beletristických děl jako Dobrodružný Simplicius Simplicissimus od německého spisovatele Grimmelshausena. Za přispění až bezstarostně generalizujících historiků 19. století byl stvořen *mýtus o všezničujícím běsu třicetileté války*, v kterém je tento konflikt spojován s historicky bezprecedentní krutostí, devastací krajiny, promarněním životů kvůli všudypřítomným chorobám a hladomorům, a v neposlední řadě značným ochromením ekonomiky v důsledku dobývání a plenění.[4]

V této až apokalyptické představě o třicetileté válce se často zrcadlilo romantické zaujetí pro hrůzu a drama, typické pro literaturu devatenáctého století.[5] Proti tomu podnikla řada autorů opatrný výzkum pramenů, aby tuto teorii vyvrátili, v současné době se historici odklánějí od takto extrémního výkladu a nabízejí vyváženější pohled. Argumentují například, že krveprolití nebyla tak častá ani obvyklá, též ani násilí na civilistech nedosahovalo takového rozměru.

---

1 Geoffrey Parker, „The war in myth, legend and history" in *The Thirty Years' War* ed. Geoffrey Parker (Londýn a New York: Routledge, 1997), 181.
2 Ibid., 164.
3 Ibid., 164.
4 Více o mýtu o všesničujícím běsu třicetileté války viz.: Robert Reinhold Ergang, *The Myth of the All-Destructive Fury of the Thirty Years' War* (Pocono Pines, PA: The Craftsmen, 1956).
5 Geoff Mortimer, *Eyewitness Accounts of the Thirty Years War 1618-48*. (New York: Palgrave, 2002), 1. Někteří autoři se snažili svádět pomocí tématiky třicetileté války ideologickou bitvu 20. století.

Důsledek třicetileté války na populaci se zdá být velice nerovnoměrně rozdělen. Po důkladném prozkoumání pramenů bylo objeveno, že řada vesnic byla válkou zasaženy poměrně drasticky.[6] I přesto jsou ale historici schopni doložit záznamy o stejném počtu obcí, které zůstaly válkou v podstatě netknuty.[7] Severní část Německa byla po počátečních letech bojů zanechána relativně v klidu, zatímco oblasti Meklenburska, Pomořanska a Württemberska přišly o více než polovinu populace. Obecně se však uznává přibližně třetinový populační pokles ve Svaté říši římské, což je významný rozdíl oproti předchozím, a mnohdy více než dvojnásobným odhadům.

Velký nepoměr můžeme také najít v dopadu na vesnice a města. Úbytek obyvatel ve vesnicích během války nemusel být způsobem jejich smrtí, ale pouze přesunem, například do nejbližších opevněných měst. V tomto směru také nutno podotknout, že přímé ohrožení civilistů vojáky představovalo pouze malou část z celkového úbytku populace. Mnohem větší roli zde hrál nedostatek potravin a řádění epidemií, v tomto případě například dýmějového moru.[8]

Stejnou opatrnost musíme projevit i při interpretaci dat, které mapují majetek v různých oblastech. Určitá část majetku totiž nebyla odebrána pochodujícími vojsky, ale byla přemístěna spolu s migrujícími vesničany do měst. To bylo umožněno díky vytvoření varovného systému, který je měl včas upozornit na přibližující se vojsko a umožnit bezpečný útěk. Pole, která byla v případě permanentního odchodu vesničanů zabavena, byla převáděna pod místní autoritu, která je spojovala do větších a často efektivnějších celků.

Interpretace dopadů třicetileté války Dopady třicetileté války na hospodářství se dělí na dva hlavní tábory. Představitelé jednoho tvrdí, že válka zdevastovala vzkvétající ekonomiku a zanechala ji v dlouhodobě špatném stavu, hlavně vymáháním vysokých kontribucí a vzrůstající výši daňového břemene.[9] Opoziční argument zní, že žádná devastace ekonomiky nenastala. Hospodářský úpadek německé ekonomiky měl počátky již v její neschopnosti konkurovat vzestupu zaoceánského obchodu nebo poklesu orné půdy.[10] Debata mezi těmito hledisky *dřívějšího úpadku* a *ničivé války* trvá již roky. V

6 Archivní záznamy se hemží poznámkami o násilí vojáků na civilistech, jejich odporu a snahy o nastolení alespoň špetky spravedlnosti.
7 Geoffrey Parker, „The war in myth, legend and history“,178.
8 Dlouhodobé ztráty byly však způsobeny spíše tyfem, chřipkou a úplavicí, které obyvatele ohrožovaly s každoroční pravidelností na rozdíl od moru. Parker, „The war in myth, legend and history", 179.
9 Niels Steengaard, „The Seventeenth-century Crisis“ *in The General Crisis of the Seventeenth Century,* edited by Geoffreya Leslie M. Smith (New York: Routledge, 1997), 42-43.
10 Steengaard, „The Seventeenth-century Crisis in The General Crisis of the Seventeenth century“, 36.

poslední době se však miska vah převažuje na stranu prve jmenované teorie, která se odvolává na zmenšující se ekonomiku po rozkvětu hospodářství v 16. století, tedy by se jednalo o fázi úpadku v ekonomickém cyklu, klasicky následující období hojnosti.

V návaznosti na to někteří autoři rozpracovávají obsáhlejší teorii, která shledává ohnisko vzniku třicetileté války a následné devastace v dlouhotrvajících ekonomických a sociálních příčinách, jako je přílišná produkce nebo přelidněnost v raných letech 17. století. K tomu přidávají navíc faktor klimatických a myšlenkových změn, které měly v součtu způsobit *obecnou krizi sedmnáctého století*.[11] Důkazy pro tuto makroteorii jsou početné, nicméně často chatrné a mnohdy neobstojí detailnějšímu pohledu.[12]

Další pojetí třicetileté války můžeme najít například u Jonathana Steinberga, který zastává názor, že třicetiletá válka je historiky uměle vytvořený pojem označující několik válek, a že i takto byla současníky vnímána. To bylo po studiu dobových pramenů vyvráceno.[13] Nizozemští autoři dokonce v minulosti považovali třicetiletou válku za pouhou součást války za nizozemskou nezávislost, označovanou jako osmdesátiletá válka.[14]

Dá se tedy říci, že historici docházejí ke konsenzu ohledně existence určité ekonomické krize, avšak stále vedou spory o to, jaký byl její charakter. Pokus o vyřčení jednoznačného stanoviska o ekonomickém důsledku války je tedy značně obtížné. Dá se prohlásit, že mezi lety 1615 a 1650 byl zaznamenán znatelný pokles ekonomické aktivity. Opět se samozřejmě objevily výjimky, jako například Hamburk nebo Brémy, většina měst a oblastí ale opravdu zaznamenala sníženou produkci potravin a zboží.

Obrovskou zátěží pro hospodářství bylo znatelné zadlužení měst. Jeho důvodem byla snaha vyhnout se plenění a obléhání vyplacením se kontribucí blížícímu se vojsku. Ani zvýšení daní však nepomohlo tyto náklady pokrýt, města si tedy musela půjčovat od svých občanů, šlechty nebo úspěšných vojenských podnikatelů. To vytvořilo velkou zátěž pro poválečný rozvoj měst.[15]

---

11 Pro bližší studium doporučuji práci Geoffrey Parker, Leslie M. Smith, eds., *The General Crisis of the Seventeenth Century (*New York: Routledge, 1997).

12 Parker, „The war in myth, legend and history," 186.

13 Mortimer, *Eyewitness Accounts of the Thirty Years War 1618-48*, 5.

14 Josef Polišenský, *Třicetiletá válka a evropské krize 17. století.* (Praha, 1970), 6. Na následujících stranách je učiněn působivý výčet evropských snah o vypořádání se s tématem třicetileté války a nástin problematiky uvažování o obecné krizi 17. století. Nutno dodat, že se jedná o poměrně starou publikaci, a tak bychom k uvedeným informacím měli přistupovat s ohledem na jejich možnou zastaralost.

15 Peníze odevzdané vojákům v rámci kontribucí byly však alespoň z části vráceny do oběhu nákupem zboží a potravin na místních trzích. Parker, „The war in myth, legend and history," 180.

Zvýšená daňová zátěž byla namířena i na subjekty nezúčastněné ve válce.[16] Habsburské země byly z důvodu nutnosti císaře získat peníze na udržení války v chodu nuceny platit vyšší částky, a i odvádět určitý díl produkce jako potravu pro vojáky. Peněžní a potravinová zátěž, jak vlastních území, tak i dobytých, je krásně vyjádřitelná frází *bellum se ipse alet.*

Zvýšená daňová zátěž zamířená na obyvatelstvo často vedla k migraci za prací do měst, jelikož se rodiny už nedokázaly na vesnici uživit.[17] V každém případě peníze vynaložené na vybavení obrovských vojsk nepůsobily pouze zvýšenou daňovou zátěží na obyvatelstvo, ale také zřejmě odkláněly peníze z jiných možných cílů. V souladu s předchozími tvrzeními se někteří historikové domnívají, že tehdejší krize byla spíše krizí distribuce než produkce.[18]

V českém dějepisectví je třicetiletá válka klasickým tématem našich historiků[19]. V roce 1970 vydal Josef Polišenský svou knihu *Třicetiletá válka a evropské krize 17. století,* která se zařazuje mezi ostatní autorova díla mapující 17. století a je zajímavým příspěvkem k výše zmíněné problematice dopadu třicetileté války analýzou poměrů na jižní Moravě. Kromě Josefa Polišenského bych chtěl uvést spíše relativně soudobou literaturu, starší se nebudu zabývat. Mezi „polistopadové zástupce'' můžeme tedy uvést Františka Matějeka a jeho dílo *Morava za třicetileté války*, *Švédové v Olomouci 1642-1650* dvojice Koudela-Kašpar nebo monografie Albrechta z Valdštejna z pera Josefa Kollmanna.[20] O zajímavou ikonografickou publikaci *Třicetiletá válka* z roku 2004 se postaral bývalý ředitel Historického ústavu Armády České republiky Petr Klučina. V neposlední řadě bych rád zmínil knihu Pavla Balcárka *Ve víru třicetileté války,* kde autor zaměřuje pozornost na osudy čtrnácti postav význačně propojených s českými zeměmi, Karlem z Lichtenštejna počínaje a Ludvíkem Raduitem de Souches, obráncem Brna před

16 Daňová zátěž se týkala i území mimo hlavní bojiště, například Švédska, Kastílie nebo Neapole. I tam tedy docházelo ke snížení životní úrovně obyvatel. Steensgaard, „The Seventeenth-century Crisis,'' 42.

17 Zvýšená daňová zátěž, která narušovala tehdejší *staus quo*, se většinou týkala nižších a chudších vrstev obyvatel byla pravděpodobně rozbuškou pro revolty v polovině 17. století, které postihly některé evropské země. Více k tomuto tématu: Steensgaard, „The Seventeenth-century Crisis," 46.

18 Niels Steensgaard, „The Seventeenth-century Crisis", 44.

19 Následující část čerpá z Pavel Bělina, „Raně novověké vojenství," in *Zakladní problémy studia raného novověku,* ed. Ivo Cerman a Marie Šedivá Koldinská (Praha: Nakladatelství Lidové Noviny, 2013), 471.

20 Albrechtu z Valdštejna se věnoval také uznávaný český historik Josef Pekař ve své knize *Dějiny valdštejnského spiknutí (1630-1634)* vydané v roce 1895 v Praze. V současnosti dostupné online na adrese: „https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Josef_Pekar_Dejiny_valdstejnskeho_spiknuti_1630_1634.pdf'', navštíveno 25. 5. 2016.

Švédy, konče. Balcárek zde biograficky přibližuje život těchto aktérů a zasazuje je do dobového kontextu, podává tím tedy ucelený přehled o válečných i předválečných událostech. Hned v úvodu uvádí, že třicetiletá válka byla vysoce transformujícím jevem pro české země i zbytek světa, však navýsost ničivým. V konfliktu také vidí definitivní nástup absolutismu a zánik staršího stavovského systému. Tomuto tématu však ve své práci nevěnuje pozornost. To však nemůžeme říci o historikovi Radku Fukalovi, který ve své knize *Třicetiletá válka, nebo všeobecný evropský konflikt 17. století* pojednává o *obecné krizi, militární revoluci* a náboženských a mocenských příčinách třicetileté války.

Ač nám tato historická perspektiva mnohé napovídá, radikálně se odlišuje od pohledu aktérů, kteří tuto dobu zažili na vlastní kůži. Ať už vidíme třicetiletou válku jako jeden z posledních nábožensky orientovaných konfliktů v Evropě, nebo jako snahu o centralizaci Římské říše ze strany císařské moci, tak studium dobových pramenů se ubírá jiným směrem. Prožitky přímých účastníků byly diametrálně odlišné. Osoby se nezajímaly, ani neměly informace o tom, že by příčinou jejich současné situace mohla být například ekonomická expanze předešlého století. Hlavní starostí mnohdy bylo, jak uchránit svoji rodinu a majetek. Pro některé z nich se válka stala osobní katastrofou, jelikož se bezesporu jednalo o nejdelší, nejkrvavější a nejnákladnější konflikt bojovaný na říšské půdě.[21]

Podobným směrem se ubírá i tato práce. Zaměřuji se na deníkový zápisník, jakožto specifický historický pramen. Podobné typy dokumentů byly historiky mnohokrát přehlíženy. Hlavní těžiště jejich zájmu leželo spíše v oficiálních státních dokumentech nebo dopisech, pohled na události skrze oči jejich hlavních participantů chyběl.[22] Osobní svědectví považuji za platnou perspektivu období, která se svým zaměřením na jednání a zkušenosti jednotlivců dají postavit proti různým všezahrnujícím makroteoriím, například tedy i mýtu o všezničující třicetileté válce.[23]

21 Parker, „The war in myth, legend and history," 186, 181.
22 Paul Scannell, *Conflict and Soldiers' Literature in Early Modern Europe: The Reality of War* (New York: Bloomsbury, 2015), 12.
23 Mortimer, *Eyewitness Accounts of the Thirty Years War 1618-48*, 5. Autor se tématu věnuje hlouběji ve čtrnácté kapitole.

Memoáry

To je i případ Monroova deníku, jehož zkrácený název zní: *Monro, His Expedition with the Worthy Scots Regiment.*[24] Deník byl vydán v roce 1637 a podává optikou autora vyčerpávající výpověď o tažení skotského Mackayova pluku bojišti třicetileté války. Prožité události jsou zde popisovány nejprve jako *duties*, tedy zaznamenání toho, co se odehrálo, a k nim jsou navázány *observations*, ve kterých autor své zážitky dále rozvádí, komentuje, poučuje, uvádí různé historické paralely, kritizuje nebo naopak chválí určitá rozhodnutí či osoby.

Monro se zřejmě narodil na přelomu 16. a 17. století na severu Skotské vysočiny, na takzvaných *Highlands*, a byl vnukem patnáctého barona z Fowlis. Sám Monro nebyl členem hlavní větve klanu, ale mladší větve z Obsdale. Dle deníkových zápisků ve svých mladších letech sloužil ve Francii v královské gardě a také studoval na univerzitě, kdy a kde je však neznámé. Své memoáry Monro vydal po ukončení svého působení v třicetileté válce a návratu do Skotska. Na kontinent už se nevrátil, místo toho byl povolán do zbraně v britské občanské válce na straně *Covenanters.* V roce 1642 byl vyslán v čele desetitisícového vojska do Irska, aby potlačil tamní katolické povstání. Monro se zde podruhé oženil, a zde také zemřel kolem roku 1680.[25]

Monro deník věnuje Karlu Ludvíku Falckému, synu Fridricha Falckého a Alžběty Stuartovny. Uvádí, že není záměrem Jeho Výsost poučovat, ale vyjádřit lásku a respekt tomu, jehož slíbil následovat, dokud jeho nepřátelé nebudou poraženi.[26]

Navíc uvádí také důvod, proč publikoval deník: pro své přátele. Ty bychom snad mohli identifikovat podle latinského epitafu v úvodu: jednalo se o hlavu rodu Monro,

---

24 Celý název je: *Monro his expedition vvith the vvorthy Scots Regiment (called Mac-Keyes Regiment) levied in August 1626. by Sr. Donald Mac-Key Lord Rhees, colonell for his Majesties service of Denmark, and reduced after the Battaile of Nerling, to one company in September 1634. at Wormes in the Paltz Discharged in severall duties and observations of service; first under the magnanimous King of Denmark, during his warres against the Emperour; afterward, under the invincible King of Sweden, during his Majesties life time; and since, under the Directour Generall, the Rex-chancellor Oxensterne and his generalls. Collected and gathered together at spare-houres, by Colonell Robert Monro, at first Lievetenant under the said Regiment, to the Noble and Worthy Captaine, Thomas Mac-Kenyee, of Kilden, Brother to the noble Lord, the Lord Earle of Seafort, for the use of all worthie cavaliers favouring the laudable profession of armes. To which is annexed the abridgement of exercise, and divers practicall observations, for the younger officer his consideration; ending with the souldiers meditations going on service.*

25 Alexander Mackenzie, *History of the Munros of Fowlis* (Edinburg: Inverness, A. & W, Mackenzie, 1898). Dostupné online na adrese: „https://archive.org/details/historyofmunroso00mack", navštíveno 26. 5. 2016.

26 Monro, *His Expedition with the Worthy Scots Regiment* (Londýn, 1637), 3.

plukovníka Roberta Monro, osmnáctého barona z Fowlis, který zemřel roku 1633 v Ulmu, dále o jeho bratra plukovníka Johna Monroa, zabitého téhož roku poblíž Bacharachu a jeho podřízeného podplukovníka Johna Sinclaira, zabitého v Horní Falci taktéž v roce 1633.[27]

Pokud zůstaneme pouze v mezích autorovi předmluvy čtenáři, dozvíme se také, že jeho záměrem je mu nabídnout své zkušenosti a prožitky, jelikož dle jeho mínění čtení literatury napomáhá zlepšení se ve vojenské profesi více než několik let praxe. Také povzbuzuje čtenáře, aby následoval stopy těch, které popisuje a zřejmě se poučil z jeho vyprávění.

Publikace s vojenskou tématikou byly v Anglii a Skotsku poměrně nový fenomén a reagovaly na vzrůstající zájem o vojenskou literaturu v období rozpoutání války mezi Španělskem a Holandskem, ve které se zapojily i jednotky vyslané z britských ostrovů. V prvopočátku se jednalo o pouhé zprávy z bojiště. Historik Paul Scannell naznačuje korelaci mezi prodloužením trvání válek a zájmu o válečnou literaturu, která mohla být zřejmě neméně důležitá než výcvik samotný.[28] Masovější šíření bylo umožněno vynálezem knihtisku, ale omezeno gramotností jak konzumentů, tak i pisatelů, nižší socio-ekonomické vrstvy byly prakticky vyloučeny.[29]

Co se týče období třicetileté války, historikové zaznamenávají přes dvě stě zachovaných egodokumentů,[30] které se liší nejen délkou doby, kterou pokrývají, ale také důrazem na události, v jejichž centru ne vždy kraluje popis války, jelikož vojáci samozřejmě nebyli jedinými autory - psali kněží, pastoři, jeptišky, mniši, obchodníci, učitelé.[31] Některé dokumenty nebyly ani primárně určeny pro publikaci, mezi ně bychom mohli zařadit například osobní deníky nebo kroniky. Těmto pracím je vytýkán nedostatečný odstup od událostí nebo naopak nadhled vytvořený pozdějším zápisem nebo editací. Obvykle jsou také neosobní do té míry, že uvádějí pouze to, co pisatel viděl nebo udělal. Tento typ deníků byl často historiky preferován jako věrohodný zdroj, jelikož neměl být zatížen nedostatečností lidské paměti, která se projevuje u děl

27 Překlad z latiny do angličtiny jsem čerpal z Mortimer, *Eyewitness Accounts of the Thirty Years War 1618-48*, 153.
28 Scannell, *Conflict and Soldiers' Literature in Early Modern Europe: The Reality of War*, 10.
29 Mortimer, *Eyewitness Accounts of the Thirty Years War 1618-48* 153, 4 a zřejmě i pořizovací cenou knih.
30 Ibid., 15. Zajímavostí je, že třicetiletá válka byla první válkou, která byla také zdokumentována v dobových pamfletech a novinách. Ty však často trpěly zkreslením způsobeným přílišným entusiasmem či propagandou.
31 Ibid., 4. Rád bych zde podotkl, že Mortimer v tomto díle uvádí a analyzuje několik dalších deníků kromě Monroova.

sepsaných později. Někteří autoři mohli sice popisovat události den po dni, ale mohli to dělat s časovým odstupem i několika týdnů, což vyvrací hlavní argument jejich validity.

Předmětem mého badatelského zájmu je osobní deník Roberta Monroa, který se staví mezi tyto deníky, jež popisují události den po dni, a mezi díla, která jsou psána s odstupem času. Je tedy zástupcem očitých svědectví, která Mortimer označuje jako *partly contemporaneous accounts.* Tyto částečně dobové záznamy, jak bychom mohli přeložit, jsou svědectví zapsaná s odstupem času za použití deníkových záznamů jako zdroje informací. Ty jsou však interpretovány, komentovány a přinášejí větší nadhled a zasazení do širšího kontextu.[32]

Historikové mnohdy argumentují, že se podobné práce nedají brát jako věrohodný zdroj informací, nejen kvůli nedostatkům lidské paměti.[33] Jejich síla však neleží v historické přesnosti, ale v jejich interpretaci. Tato práce pokládá osobní výčty událostí za výjimečný příspěvek o kultuře války, okno, kterým můžeme nahlédnout realitu války.

32 Ibid., 22.
33 Scannell, *Conflict and Soldiers' Literature in Early Modern Europe: The Reality of War*, 35.

Historická antropologie války

Stejně jako antropologové, kteří cestují do exotických zemí a zkoumají zdejší obyvatele, mým úkolem bude vycestovat do třicetileté války skrz deník Roberta Monroa. Zde přítomnou realitu se pokusím dešifrovat a interpretovat, získat tak přístup ke konceptuálnímu světu autora, utvořit most porozumění mezi dvěma světy.

Vedení války je vždy definováno nějakou, řekněme, kulturou války, která není stálá, ale naopak je historicky velice proměnlivá. Samotnou kulturu definujeme podle Geertze jako specifický a interpretovatelný systém symbolů, jakousi *pavučinu významů*, kterou si lidé sami upředli a jsou v ní zavěšeni.[34] Jedná se o kontext, v jehož rámci mohou být události, chování, instituce či procesy popsány. Úkolem antropologie je třídění významových struktur této pavučiny, pátrání po významu sociálních projevů a jejich příčin. Snahou je snížit záhadnost výše zmíněných sociálních jevů vytvořením takzvaného *zhuštěného popisu.*[35]

V duchu Roberta Dartona navíc souhlasím, že naše neporozumění tehdejším praktikám je způsobeno naší vzdáleností od jejich činitelů.[36] Válka v dnešním pojetí se výrazným způsobem odlišuje od té vedené na počátku novověku. Abychom do této jiné kultury války pronikli, je dle Dartona prvním krokem bádání určit to, co nám připadá nejpodivnější. Z tohoto výchozího bodu můžeme začít rozplétat systém významů a poskládat určitou mapu této kultury, v tomto případě tedy kultury války.

Co je to záhadné a fascinující v případě deníku Roberta Monroa? Pro mě je to údiv nad tím, jak mohl někdo v rámci tehdejší kultury války a militární mechaniky pozemního boje disciplinovaně stát, či pochodovat pod zuřivou palbou z děl, vstříc jasné smrti. A tuto činnost i zopakovat a snad v ní i nalézat smysl existence. Z mého současného pohledu je to čiré šílenství, nesmysl, hloupost, nevděčnost za dar života. Pohled tehdejších válečníků byl naprosto odlišný, otázkou však je *proč.*

Nebudu se tedy zabývat tím, zda tvrzení pojímající skotské žoldnéře jako divoké, odolné a zdatné válečníky, jsou založeny na skutečnosti nebo ne, budeme se naopak snažit geertzovským čtením rozšifrovat deník Roberta Monroa a proniknout do

34 Cliford Geertz, *Interpretace kultur. Vybrane eseje.* (Praha: Sociologicke nakladatelstvi – SLON, 2000), 14.
35 Ibid., 20.
36 Robert Darnton, *Velký masakr koček a další epizody z francouzské kulturní historie.* (Praha: Argo, 2013), 75.

symbolického systému dobové kultury války, řekněme „skotské profesionální kultury války". Nejde nám o to *co* se stalo, ale jaký to mělo význam, *co to znamenalo*.

V návaznosti na Geertzovo pojetí, kulturu nepojímám holisticky, ale dle koncepce Chrise Lorenze, která vymezuje studované proměnné kultury, jedná se o takzvaný analytický přístup.[37] Skrze deník generála Monroa se pokusím interpretativním čtením odhalit tyto proměnné a vystavět určitou mapu jeho konceptuálního světa, proniknout do výše zmíněného symbolického systému.

V souladu s tímto stanoviskem je tedy nutné definovat specifické proměnné kultury války, které se vyjevily čtením deníku. Jedná se o:

- Bojový výkon
- Loajalita panovníkovi
- Věrnost spolubojovníkům
- Disciplína
- Víra
- Vojenská čest

V rámci bakalářské práce by bylo extrémně náročné rozpracovat mapu konceptuálního světa naprosto celou strukturovaně. Zaměřuji se tedy prvořadě na vojenskou čest a její vztah s ostatními proměnnými. Bude mě zajímat, proč po cti jednotliví aktéři touží, jak jí mohou získat a jestli jsou někteří z jejího lovu vyloučeni. Jaké chování je naopak nečestné a jestli je ve vztahu s tím, vůči komu je uplatňováno. Z hlediska tohoto výběru je tak jasné, že tato bakalářská práce představuje svého druhu úvod do možného svým způsobem celistvého, širokého zpracování deníku Roberta Monroa.

Mým primárním úkolem tedy není sáhodlouze se rozepisovat o technice střelby z mušket, jejímu principu, sešikování vojáků, jejich výstroji. Tímto se zabývá část žánru vojenská historie, ta však většinově dosud téměř ignoruje osobní prožitky vojáků, a i přes svou veškerou snahu nepřináší čtenáři obraz toho, jak bitva vypadala, nebo spíše

37 Jan Horský, „Od rétorické figury k analytické kategorii. K vývoji pojmu kultura v dějepisectví 20. století," in *Paralely, průsečíky, mimoběžky. Teorie, koncepty a pojmy v české a světové historiografii 20. století*, edited by Lucie Storchová a Jan Horská a kol. (Ustí nad Labem: Albis International 2009), 6.

jak byla bitva prožívána přímo jejími účastníky.[38] I když jsem se takto určitým způsobem vymezil proti popisnému tvoření historie, i to je pro naše potřeby nutné, neboť nám to pomůže snížit záhadnost kultury, kterou zkoumáme.

38 Vymezení historické antropologie války vůči konzervativním dějinám války provedl podrobně již můj vedoucí Petr Wohlmuth ve své diplomové práci *Krev, čest a hrůza. Reprezentace pevnostní války v obléhacích žurnálech britských obránců Berege-op-zoom z roku 1747*. Je tedy zbytečné, abych se tím hlouběji zabýval.

Militární mechanika

Nyní je tedy nutné věnovat prostor základnímu seznámení s technologickými, geografickými, sociálními, politickými a dalšími souvislostmi tehdejšího způsobu vedení boje, které souhrnně označujeme pojmem militární mechanika. To nám lépe umožní pochopit na jakém pozadí se formovala námi hledaná/skotská kultura války reprezentovaná v deníku ve spojení s tím, jak tyto souvislosti ovlivňovaly rozvažování a jednání vojáků. Militární mechanika a kultura války jsou tedy od sebe neoddělitelné kategorie a nelze se snažit o poznání jedné bez znalostí druhé.[39]

Přibližně od poloviny 15. století docházelo v důsledku politických, ekonomických a sociálních změn v Evropě k dlouhodobé a obecné proměně mechaniky vedení boje.[40] Jednou z příčin byl vzrůstající význam městských vrstev a s nimi souvisejících obchodních a podnikatelských aktivit. Společenské útvary, které byly schopny efektivněji zdanit své poddané nebo občany, disponovaly prostředky pro najmutí a vyzbrojení větších armád. Vyskytly se pokusy o zavedení stálých armád, ale jejich nákladnost byla příliš vysoká, zůstávaly tedy poměrně malé.[41] Jejich rozměr byl pro vedení dlouhodobých kampaní nedostačující, takže se v případě konfliktu armády z větší části doplňovaly pomocí žoldnéřů. I v následujícím 16. století armády obvykle nepřesahovaly 30,000 mužů, větší počet byl jednoduše logisticky neudržitelný.

Problém zásobování byl až do třicetileté války důvodem, proč byla většina konfliktů tradičně vedena na území, příliš nepřesahujícím klíčové regiony, o něž se vedly války, tedy severní Itálie, dnešní Benelux nebo na pásu území, v jehož jádru leželo saské kurfiřství a saská vévodství. Správná logistika byla kruciální podmínkou pro úspěšné vedení boje, jelikož hlad a nemoci měly na svědomí více obětí než boj samotný. Jedním z pokusů o řešení problematiky zásobování bylo zavedení systému kontribucí. [42] Ten

39 Autorem konceptu militární mechaniky je britský historik John Keegan.

40 Někteří autoři souhrně označují tehdejší změny ve vojenské sféře a jejich kauzální vztah k politickému a socioekonomickému kontextu jako takzvanou teorii militární revoluce. Pro další studium viz. Geoffrey Parker, *The Military Revolution: Military Innovation and the Rise of the West, 1500-1800* (Cambridge: Cambridge University Press, 1988).

41 První pokus o vytvoření stálé armády od dob Říma provedl Karel Smělý. V tom případě: Morillo, Stephen, Black Jeremy a Lococo Paul. *War in World History Society, Technology, and War from Ancient Times to the Present, Volume II.* (New York: Mc-Graw Hill-Higher Education, 2009), 305.

42 Během třicetileté války je díky systému kontribucí umožněno udržet na pochodu větší armády. Albrecht z Valdštejna byl ve své nejlepší formě schopen sestavit vojsko čítající až sto tisíc osob, nicméně z přibližně dvou třetin byla tvořena „táborovou pakáží", tedy doprovodem vojáků –

vyžadoval od obyvatel, žijících v blízkosti operačního prostoru armády daň v podobě peněz, popřípadě zboží a potravin. V momentě, kdy se lokální představitelé zdráhali dát své svolení ke kontribucím a nedošlo k dohodě se zástupci vojsk, hrozilo nebezpečí plenění. To často probíhalo navýsost surově a ve středu zájmu vojáků nebylo jen jídlo, ale také ženy a peníze. Udržení přízně a podpory obyvatel ve stabilním a relativně nekonfliktním poskytování ubytování, jídla a informací se mnohdy jevilo jako klíčové, vojáci tedy byli za nepovolené plenění přísně trestáni.[43]

Toto období, obecně v letech cca 1500-1750, je charakterizováno změnou hlavní orientace druhu boje z polních bitev na obléhání. Podnětem k této proměně bojiště byl prudký nárůst efektivity obléhacích dělostřeleckých zbraní, proti kterým bylo staré středověké opevnění vysoce zranitelné. Z důvodu udržení zásobovací linie nebylo dříve možné jednoduše nepokořenou pevnost obejít. Typickým příkladem nové efektivity dělostřelectva je invaze vojsk francouzského krále Karla VIII. do Itálie roku 1494, kdy většina měst a pevností kapitulovala při pouhém několikahodinovém ostřelování. Na druhé straně to byli zejména italští inženýři, kteří stáli za zrodem nového systému opevnění, který během několika dalších desetiletí navrátil rovnováhu sil mezi obránce a útočníky.[44] Samozřejmě všechny takzvané bastionové pevnosti nebyly postaveny podle stejného modelu a zpočátku spíše docházelo k aplikaci nových fortifikačních prvků k zlepšení obranyschopnosti stávajícího opevnění.[45]

Hradby pevností byly zesíleny, sníženy a úhlově zkoseny. Do hradeb byly vetkány takzvané bastiony, rozsáhlé pětiboké bašty, sloužící jako postavení pro krycí boční i dalekou palbu. Před bastiony byl umístěn příkop, který mohl být v případě potřeby zatopen vodou. Důležitým prvkem bylo provedení opevnění ve stylu obezděného zemního valu, protože hlína absorbovala nárazy střel velice dobře. Děla prodloužila dosah obrany ze strany obránců daleko za hradby, bastiony sloužily v podstatě jako klíčové prvky aktivní obrany pevnosti. Aby se útočníci vyhnuli husté palbě, museli jako

---

sluhové, ženy, děti. Pavel Bělina, „Raně novověké vojenství," in *Zakladní problémy studia raného novověku*, edited by Ivo Cerman a Marie Šedivá Koldinská (Praha: Nakladatelství Lidové Noviny, 2013), 487. Ve Vajdštejnově případě hrálo roli i to, že velkou část zásob získával ze svého rozsáhlého frýdlantského panství (později až vévodství) uprostřed českých zemí.

43 O vojenském podnikatelském systému viz. David Parrott, *The Business of War. Military Enterprise and Military Revolution in early Modern Europe* (Cambridge: Cambridge University Press, 2012).

44 Dalšími inovátory v tomto směru byli Holanďané, kteří museli zlepšit své obranné možnosti proti agresi španělských Habsburků. K tomuto tématu například Christopher Duffy, *Siege Warfare: The Fortress in the Early Modern World 1494–1660* (Londyn a New York: Routledge, 1979).

45 Pro rozsáhlejší studium a dokreslení představy doporučuji Petr Klučina, *Třicetiletá válka. Obraz doby 1618-1648*. (Praha: Paseka, 2000).

svou obranu využívat zákopy. Obvyklým postupem obléhání tedy bylo kopání systému přibližovacích zákopů, které chránily útočící vojáky a umožnily umisťování obléhacích dělostřeleckých baterií na místech, kde mělo dojít k prolomení obranných valů a případnému průniku do pevnosti.

Tento postup byl velice nákladný a mohl trvat i několik měsíců. Kvůli délce obléhání byli vojáci na obou stranách často sužování hladem a také nemocemi, které koncentraci velkého množství lidí na jednom místě často doprovází. To v součtu se zvýšenou schopností odporu ze strany obránců nově činilo obléhání extrémně smrtícím druhem vojenské operace.[46]

Nájemní vojáci neboli žoldnéři stále platili za hlavní složku raněnovověkých armád až konce třicetileté války. Zvyšující se poptávka států po jejich službách vedla postupně k vytvoření nové společenské vrstvy vojenských podnikatelů, kteří za úplatu pro stát rekrutovali vojáky. Přesně v duchu vznikajícího obecného trhu a kapitalismu, byly některé regiony Evropy přímo specializované ve výcviku určitého typu vojáků. V Anglii to byli lučištníci, ve Švýcarsku pikenýři a ve Francii například těžká kavalérie.[47] Velkou roli zde hrály sociální a geografické podmínky, chudé a horské oblasti například méně pravděpobně produkovaly mušketýry nebo kavalérii.

Panovnická a státní moc tedy ušetřila tím, že najímání vojáků přenechala do soukromých rukou, kromě peněz za to však také pomyslně zaplatila tím, že *de facto* nad vojáky ztratila kontrolu a možnost přísné disciplinace, jelikož profesionální vojáci přímo podléhali těm, kdo je najali. To bylo zvláště nebezpečné v momentech, kdy byli někteří vojenští podnikatelé schopni najmout celou armádu. [48]

Od konce 16. století začaly růst snahy o navrácení otěží zpět do rukou státní a panovnické moci. Hlavním krokem bylo celoroční vyplácení žoldu, čímž bylo zamezeno fluktuaci nájemných vojáků mezi cizími armádami. Bylo tedy možné zlepšit jejich profesionální schopnosti a taktické dovednosti a nebát se, že vše přijde vniveč. Kromě

46 Autoři, hlásící se k již zmíněné teorii vojenské revoluce, v dynamice vývoje útočných a obranných technik, souvisejících s konceptem bastionové pevnosti, dodnes spatřují hlavní dynamiku vývoje evropského vojenství v 16. až 18. století.

47 Po konci husitských válek se i české země přiřadily mezi zdroj žoldnéřských vojsk. Více Bělina, „Raně novověké vojenství“, 483.

48 Problém s vojenskými podnikateli je o něco komplexnější povahy. Zdá se, že některé státy si ani nemohly dovolit postavit do boje armádu, tudíž se proto obracely na soukromníky, které mohly odměnit jiným způsobem, například povýšením do šlechtického stavu. Váleční podnikatelé tedy najímali vojáky na svou vlastní útratu, proto jim byli také vojáci loajální. Klasickým a zřejmě zároveň nejslavnějším příkladem takto úspěšného „obchodníka se smrtí" je Albrech z Valdštejna. Dále: Parker, „The war in myth, legend and history", 167.

společného drilu byla soudržnost jednotek posilována také znovuobjevením fenoménu původně antického konceptu *esprit de corps,* který přímo vyplýval z dlouhotrvající společné služby. Kromě standardizování výcviku docházelo k unifikaci oblečení a výstroje. To bylo samozřejmě velice nákladné, vojáci navíc byli hlavně žoldáky, a v případě, že nedostali svůj plat, běžně stávkovali, což bylo tehdy hodnoceno jako regulérní vzpoura.[49]

Z důvodu větší poptávky a postupné dominance palných zbraní a postupující standardizace a racionalizace výzbroje, začali být vojáci cvičeni v manipulaci primárně pouze se dvěma zbraněmi: píkou nebo mušketou, jelikož ty vyžadovaly relativně krátký trénink. Nutně to ale znamenalo změnu taktiky vedení boje. Podle výše zmíněných zbraní je období od roku 1500 do konce třicetileté války v odborné literatuře pojmenováno jako období taktického systému *Pike and shot*.

Podmínkou pro efektivní použití píky, dřevcové čtyř- až šestimetrové zbraně s okovaným hrotem, bylo její nasazení v rámci koherentní a vysoce disciplinované jednotky a při splnění této podmínky píka, představovala velké nebezpečí pro dominantní sílu předchozího období – těžkou kavalérii. Píka nebyla žádným novým vynálezem, kořeny jejího používání leží už ve starověku a byla klíčovou zbraní v armádách Filipa a Alexandra Makedonského a jeho pozdějších diadochů v helenistickém období.[50]

To samé se však nedá říci o druhé zbrani definující toto období, o ruční palné zbrani. Mušketa a arkebuza byly poměrně nepřesné palné zbraně, využívající energii černého prachu, ale síla nárazu projektilu byla znatelná.[51] Výstřel z muškety na vzdálenost přibližně devadesáti metrů byl natolik silný, že prorazil i to nejpevnější osobní brnění. Nabíjení bylo nicméně poměrně komplikované a limitovalo rychlost palby na přibližně jeden výstřel za dvě až tři minuty.[52] V polovině 16. století se začala rozšiřovat předpřipravená munice, která mušketýrům ulehčila práci s odměřováním dávek prachu do hlavně pro jednotlivé výstřely. Takových přípravků měl střelec na

49 Stephen Morillo, Jeremy Black a Paul Lococo, *War in World History Society, Technology, and War from Ancient Times to the Present, Volume II.* (New York: Mc-Graw Hill-Higher Education, 2009), 309.

50 Více viz. Fred Eugene Ray, *Greek and Macedonian Land Battles of the 4th Century B.C: A History and Analysis of 187 Engagements* (Severní Karolína a Londýn: McFarland, 2012).

51 Arkebuza je menší, lehčí a nevyžaduje vidlici k podepření – furketu.

52 Geoffrey Parker, *The Military Revolution: Military Innovation and the Rise of the West, 1500-1800)*, 18.

bandalíru obvykle dvanáct, podle toho se jim také říkalo „dvanáct apoštolů''. *„Vystřelit v jednom boji půl tuctu ran už znamenalo podat velký palebný výkon''.*[53]

Pěchota

Pikenýři se na evropských bojištích začali ve větší míře vyskytovat od druhé poloviny 15. století. Jedním z impulzů byla velká úspěšnost švýcarských žoldnéřů, kteří sice nejprve nepoužívali píky, nýbrž halapartny, princip byl však stejný: vysoce disciplinovaná a vycvičená jednotka dokázala kolektivně porazit i tu nejlepší aristokratickou kavalerii[54]. V boji byly řady pikenýrů doplněny vojáky vyzbrojenými meči nebo palnými zbraněmi, které v první třetině 16. století zprvu měly pouze podpůrnou roli. Pikenýři tehdy tvořili přibližně čtyři pětiny velikosti jednotky, to bylo způsobeno zdlouhavým přebíjením střelců, během něj byli střelci nejzranitelnější a potřebovali být píkami chráněni před jezdci. Úkolem střelců bylo na druhou stranu rozrušit nepřátelské řady pikenýrů.

V druhé polovině 16. století prošla taktika Švýcarů značným vylepšením ve španělském prostředí, kde byl zaveden první standardní typ jednotky polního vojska, takzvané *tercios*. *Tercios* byly přibližně třítisícové kombinované vojenské jednotky, se silným nábožensko-národním espirit de corps, postaveným na ideologii reconquisty a protireformace, které se vyznačovaly delší společně strávenou službou a vysokou úrovní profesionality. Další inovací bylo, že v *tercios* se navýšil poměr střelců vůči pikenýrům. Na začátku 16. století byli pikenýři vůči střelcům v převaze 3:1, ale na konci století byly už jejich počty vyrovnané. Formace španělských *tercios* měla tvar čtverce, prostředek tvořili pikenýři a takzvané rukávy nebo hroty vojáci s mušketami nebo arkebuzami.[55]

Další taktické změny iniciovali tři nizozemští aristokraté z rodu Násavských – bratranci Mořic, Vilém Ludvík a Johan. První obměnou dosavadního stylu boje byla nová metoda střelby z mušket zvaná *countermarch firing*.[56] Podstata byla následující: Šest nebo dvanáct řad střelců stálo v zástupu za sebou, poté co vystřelí první, odešel zařadit se za poslední řadu. Pak vypálí druhá řada a následuje tu první dozadu a než opět

53 Olivier Chaline, *Bílá hora.* (Praha: Karolinum, 2013), 179.
54 Ve stejném období se začínají vyskytovat němečtí landsknechti, kteří vznikli jako imitace švýcarských jednotek
55 Útvar mušketýrů pochodujících po boku velké jednotky se mnohdy označuje jako manžeta
56 V českém prostředí se někdy používá pojem kontrmarš.

dostane do popředí, má přebito. Výsledkem byla nepřetržitá střelba, která měla mušketýry učinit méně zranitelnými[57]. Pikenýři tedy pomalu pozbývali svou funkci a jejich poměr vůči střelcům se začal snižovat.[58]

Elementární podmínkou pro fungování *countermarch firing* však byla vysoká profesionalita a disciplinovanost mužů. O to se v důsledku postarali Johann z Nassau a Jacob van Gheyn, kteří provedli efektivní kodifikací drilu a systému příkazů do uznávané formy obecně celoevropsky respektovaného manuálu *Wapenhandelinghe van Roers* vydaného roku 1607. Zde bylo například uvedeno čtyřicet dva přesných funkčních pohybů pro vojáka vyzbrojeného mušketou, které byly rutinně cvičeny a vyžadovány.

Proměnou prošla i formace jednotek v boji. Holanďané upustili od tradičního masivního bloku vojáků a místo toho seskupili jednotky do praporů čítajících každý 550 mužů. Technika *countermarch firing* navíc umožnila snížit počet řad vojáků v praporu až na šest. Díky tomu mohly prapory v boji lépe manévrovat.

Vrchol taktického systému *pike and shot* nalezneme v armádě švédského krále Gustava Adolfa, který se s nizozemskými reformami seznámil v nassavské vojenské akademii.[59] Švédské vojsko bylo založeno na obecných odvodech poddaných[60], ale kvůli nízkému počtu obyvatel muselo být z většiny doplňováno zahraničními žoldáky. Základní funkční jednotkou švédské armády byla takzvaná eskadrona. Ta se skládala z 288 mušketýrů a 216 pikenýrů. Čtyři eskadrony tvořily brigádu. Brigády se od sebe odlišovaly názvem barvy, například Modrá brigáda nebo Žlutá, což bylo stejně tak prezentováno na uniformách[61]. Některé brigády byly definovány dle původu mužů, například tedy Skotská brigáda. Toto spolu s vzájemně strávenou déle trvající službou hrálo roli při vytvoření specifické skupinové identity a posilování profesionalismu a disciplinovanosti.

Vojáci v sestavě eskadrony stáli pouze v šesti řadách. Hlavní útočnou sílu obstarávali mušketýři, kteří používali nejen techniku *countermarch firing*, ale také počáteční formu palby v salvách (*volley fire)*. Toho bylo dosaženo tak, že vojáci změnili

57 Chaline uvádí, že naopak došlo otevřením formace ke zvýšení zranitelnosti mušketýrů na úkor jejich palebné schopnosti. Jak dále autor uvádí, mušketýři neměli ani kyrysy. Chaline, *Bílá hora*, 183.

58 Pro hlubší porozumnění vztahu mezi mušketýry a pikenýry na bojišti doporučuji Olaf Van Nimwegen, *The Dutch army and the military revolutions, 1588-1688* (Woodbridge; Rochester, NY: Boydell, 2010).

59 Bělina, „Raně novověké vojenství“, 482.

60 Většina jich byli venkovani nedobrovolně odvedení do služby. Některá menší osídlení tak přišla o velkou část své mužské populace. O následcích odvodů ve Švédsku: Parker, „The war in myth, legend and history", 165.

61 Například páskou kolem klobouku nebo na kabátě.

své postavení a stáli nikoliv v šesti, ale pouze ve třech řadách a v těsné blízkosti. První řada si klekla, druhá se přikrčila a třetí zůstala stát. Na daný rozkaz vypálili všichni zároveň. Po devastující salvě následoval fyzický útok pikenýrů na nepřítele za podpory mušketýrů, kteří uchopili mušketu za hlaveň a použili ji jako palici. Švédská pěchota byla navíc doprovázena lehkými tříliberními polními děly, která ještě násobila již tak znatelnou palebnou sílu.

Kavalérie

Vzrůstající výkonnost pěchoty vůči kavalérii sebou nesla úpadek preference těžkooděných jezdců, jejichž nákladnost na vybavení neodrážela jejich možnost uplatnění v boji. Vznikly tedy nové, lehčeji a levněji vyzbrojené jednotky. Hlavní z nich byl kyrysník[62], který odvozoval své jméno podle tříčtvrteční zbroje zvané kyrys. Byl řazen mezi těžkou jízdu a na první pohled měl díky své zbroji chránící většinu těla evokovat středověké rytíře. Dále byl vybaven krátkým mečem a pistolí[63], což odráželo novou taktiku používanou kavalérií. Mezi zástupce lehké jízdy[64] patřili arkebuzíři. Jejich hlavními zbraněmi byla arkebuza s kolečkovým zámkem a pár pistolí. Od kyrysníků se dále lišili tím, že měli chráněnu pouze hruď a jejich koně byli horší kvality.

V minulosti jízda spoléhala hlavně na svoji sílu nárazu, kdy v podstatě vjela do nepřítele, rozrušila jeho formaci a „převálcovala ho“, to bylo ale vůči disciplinovaně stojícím formacím pikenýrů a mušketýrů již neuskutečnitelné. Kavalérie se tedy zaměřila na použití palných zbraní, které měly nepřátelské řady rozrušit, donutit je se rozevřít, a až poté mohl následovat náraz.

Mezi jízdou došlo i k přijetí techniky podobné *countermarch*, její název pro kavalérii však zněl *karakola*. Principem karakoly je rychlé naklusání k nepříteli, vystřelení salvy z pistolí, nasledované prudkým strhnutím koně do opačného směru jízdy, kdy jezdec opět nabil a mohl absolvovat další nájezd s výstřelem. Karakola se neprojevila jako dostatečně účinná, jelikož nedokázala konkurovat palebným

62 Někdy označován jako reiter

63 S křesadlovým zámkem, nikoli s doutnákovým mechanismem, který měly muškety. Zbraně s křesadlovým zámkem umožňují rychlejší nabití a tedy i střelbu, tato výhoda je vykoupena jejich velkou cenou.

64 Jednotkou na pomezí jízdy a pěchoty byli dragouni. Často se jednalo pouze o vojáky pěchoty, kteří se přemisťovali v sedle koně. V průběhu třicetileté války se však pod vedením Gustava Adolfa začali svou výzbrojí i nasazením přibližovat kavalérii.

schopnostem pěchoty. Zdá se, že byla ale poměrně oblíbená, jelikož umožnila jezdcům vyhnout se extrémně namáhavému boji na chladné zbraně a zároveň umožnila důstojníkům lépe kontrolovat své muže.[65]

Kavalérie svou roli v boji však stále měla. Mohla se utkat s nepřátelskou jízdou a překvapit pěchotu útokem z boku nebo napadnout nechráněné dělostřelecké baterie. Úkolem jezdců bylo často také pronásledování poraženého protivníka na útěku.

Švédská kavalérie nebyla zřejmě vhodná pro provádění *karakoly.* To může být vysvětleno nedostatečným vyzbrojením Gustavových jízdních jednotek palnými zbraněmi - na jednoho jezdce připadala pouze jedna pistole s křesadlovým zámkem a nabíjení v sedle za jízdy bylo vysoce náročné.[66]

Gustav Adolf se inspiroval extrémně účinnou taktikou polských takzvaných křídlatých husarů, proti kterým často stál v poslední fázi války s Polsko-Litevskou Unií v letech 1626-1629.[67] Principem útoku polských husarů bylo koordinované najetí tryskem v těsné formaci do nepřátelských řad s pomocí dlouhého kopí a posléze chladných zbraní, v ideálním případě v okamžiku mezi výstřelem a přebitím nepřátelských mušketýrů. Plně přejmout taktiku příslovečného šokového převálcování nepřítele, jak ji praktikovali husaři, bylo nemožné, jelikož se švédská jízda svou výbavou nemohla rovnat svému polskému těžkooděnému ekvivalentu.[68] Polští husaři byli jednotka aristokratická, elitní, mající nesmírně drahou výzbroj a výstroj, a ještě dražší válečné koně.[69]

Výsledkem této fúze byla nová švédská taktika, která vypadala následovně:[70] jezdci seřazení ve třech řadách vyčkali, než se přiblížili na vhodnou vzdálenost k protivníkovi a vypálili. Okamžitě po zásahu tasili meče a prudce najeli do řad nepřítele. Často jim k tomu sekundovali přidružení mušketýři, kteří měli palbou dále rozrušit řady nepřítele a napomoci hladkému vítězství.

---

65 Chaline, *Bílá hora,* 176.
66 Morillo, Black, Lococo, *War in World History Society,* 317.
67 Jeremy Black, *European Warfare 1494-1660.* (Londyn a New York: Routledge, 2002), 132.
68 Typický voják švédské jízdy byl dokonce méně vystrojený než kyrysník, měl jen kyrys bez dodatečným chráničů paží a stehen.
69 Robert I. Frost, *The Northern Wars. War, State and Society in Northeastern Europe, 1558-1721* (Londýn a New York: Longman, 2000), 57.
70 Srovnej s Bert S. Hall, *Weapons and Warfare in Renaissance Europe: Gunpowder, Technology, and Tactics.* (Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press, 1997), 181.

Dělostřelectvo

Jelikož se valná část střetů odehrávala jako obléhání, byla artilérie klíčovým prvkem armád. Plné využití jejich potenciálu mimo obléhání bylo problematické kvůli jejich složité pohyblivosti, jakmile byly jednou kanóny umístěny na pozici, už se s nimi prakticky nedalo hýbat. Další nevýhodou byla poměrně dlouhá doba nabíjení, někdy děla vystřelila během bitvy pouze několik ran, které měly rozrušit pěvně sešikovanou pěchotu. Bitva se pak mohla vyvinout takovým způsobem, že použití děla už bylo zbytečné či nemožné, jelikož se k němu přiblížili přeživší útočníci.[71] Děla byla navíc většinou obsluhována drahými specialisty, často civilisty, kteří nehodlali ztratit život při jejich obraně, a tak raději v případě ohrožení utíkali.

To však neplatilo pro švédskou armádu, zde byla artilérie součástí regulérního vojska a byla obsluhovaná vojáky. Gustav Adolf své dělostřelectvo pro potřeby taktických manévrů organizoval do rot a pluků. Za účelem zvýšení pohyblivosti na bojišti byla preferována děla menšího kalibru. Jednalo se o šesti, dvanácti, a dvacetičtyřliberní děla a tříliberní, které bylo součástí pěchoty. Kromě zlepšení mobility, byla účinnost zvýšena předpřipravenou municí, která markantně zrychlila palbu.

71 Švýcaři se údajně dokázali přiblížit k dělu, ještě než bylo schopno druhého výstřelu.

Tradice skotského žoldnéřství

Historie služby skotských vojáků v zahraničí je poměrně dlouhá. Jedním z tradičních míst se jako výsledek dlouhého spojenectví mezi oběma zeměmi stala Francie. Zdejší služba v královské gardě byla prestižním umístěním pro ty, kteří chtěli nebo museli z nějakého důvodu opustit Skotsko.[72] Někteří zde získávali zkušenosti v boji, jiní se orientovali spíše na vykonávání diplomatických úkolů. I přes vzájemné ochlazení vztahů, ke kterému došlo po skotské reformaci roku 1560, bylo ke konci 16. století Francii umožněno najmout několika tisíc vojáků. Na počátku následujícího století však zůstala ve Francii pouze jediná rota, sestavená z etnicky smíšených francouzsko-skotských vojáků a často také katolíků.

Jiná situace nastala v případě Nizozemí. Zdejší povstání proti Španělsku roku 1568 vyvolalo mezi Skoty vlnu solidarity se svými kalvinistickými souvěrci. Na kontinent zamířily tisíce vojáků, kteří se zde seznámili se zcela novou militární mechanikou obléhací války a tvrdou disciplínou**,** vyplývající z holandských taktických reforem. Nizozemí se tedy stalo jakýmsi výcvikovým střediskem/inkubátorem pro skotské muže. Ti zde byli sice placeni, jejich hlavní loajalita ale nadále patřila skotskému králi. Umístění skotských pluků v Holandsku se tedy pro Jakuba I. stalo jednak prostředkem, jak získat cvičené muže pro svou potřebu při urovnávání vnitřních sporů na domácí půdě, tak díky jejich přítomnosti na kontinentu disponoval určitou reálnou silou, kterou mohl působit na dění ve střední Evropě. To se projevilo například, když byla jeho dcera Alžběta Stuartovna s manželem Fridrichem Falckým vyhnána z českých zemí. Jakub I. jí poslal na pomoc pluk čítající 1200 mužů, kteří byli členy Skotsko-holandské brigády.[73] Pluk vedl plukovník Seaton, který držel pozici v Čechách až do roku 1622, kdy byl se svou posádkou odvolán z Třeboně[74].

Dalším místem, kde skotské jednotky ve větší míře našly uplatnění bylo Švédsko, které se roku 1523 odtrhlo od Dánska. Bylo v té době řídce osídleno, bohaté na přírodní bohatství a otevřené nové potencionální pracovní síle. To přilákalo množství Skotů, kteří se rychle zapojili jak do civilního, tak vojenského života. Mnozí z těch, kteří se osvědčili,

72 Její název zněl Garde Écossaise. Více v druhé kapitole Grosjean, Alexia. *Alexander Leslie and the Scottish Generals of the Thirty Years' War, 1618-1648*. (Londýn: Pickering and Chatto, 2014)

73 To bylo také umožněno díky stále trvajícímu dvanáctiletému míru mezi Holandskem a Španělskem, uzavřeném roku 1609.

74 Grosjean, *Alexander Leslie and the Scottish Generals of the Thirty Years' War, 1618-1648*, 42.

byli odměňováni pozemky, povyšováni do aristokratického stavu a někteří zastávali diplomatické funkce na dvorech Stuartovců a rodu Vasa. Zvláštností přítomnosti Skotů v švédských službách není ani tak jejich počet, jako spíše jejich zastoupení na vedoucích postech.[75] Důstojnický sbor nezanedbatelným podílem tvořili právě Skoti, a to i u čistě švédských pluků.[76] Hodnost generála, která byla pro cizince ve službách Holandska nebo Francie zapovězena, byla pro Skoty ve švédské armádě snadněji dosažitelná[77].

Navzdory přítomnosti skotských žoldnéřů ve Švédsku už od poloviny 16. století, teprve rozpoutání války mezi Švédskem a Polsko-litevskou Unií znamenalo zvýšenou migraci vojenské síly do této skandinávské země a ustálení skotských jednotek jako pevné součásti švédské armády. V pozdější fázi tohoto konfliktu začal Gustav Adolf s aplikací svých taktických reforem, kde se s nimi seznámilo mnoho Skotů ještě před vstupem do třicetileté války.[78]

Do zvláštní pozice se dostali skotští vojáci mezi lety 1611 až 1613, kdy se Švédsko dostalo do sporu s Dánskem. Ve službách obou států bychom totiž našli Skoty, jedny vyslané dvorem Jakuba I. jako výraz oficiální aliance s Dánskem a druhé najaté soukromě pro Švédsko.[79]

Nebylo totiž úplně nezvyklou praktikou, kdy jednotlivci pro různé zahraniční subjekty najímali určitý počet mužů, obvykle se tímto způsobem najímaly celé klany. Skotská společnost byla v té době založena na přísně patriarchální sociální hierarchii. Široká příbuzenská spřízněnost umožňovala, a rivalita mezi ostatními klany vyžadovala, vytvoření až několikatísícových klanových „pluků", které přímo spadaly pod autoritu vůdce klanu. Ten pokud rozkázal svým mužům nastoupit službu, museli tak učinit, a

75 Vztahy mezi Švédskem a Skotskem se podrobněji zabývá Alexia Grosjean ve své jiné knize *An Unofficial Alliance, Scotland and Sweden 1569-1654* (Leiden a Boston, Brill, 2003).

76 Grosjean uvádí, že přibližně čtvrtina až pětina důstojníků byla skotského původu. Grosjean, *An Unofficial Alliance, Scotland and Sweden 1569-1654*, 106. O tři strany dále je umístěn seznam skotských plukovníků sloužících ve službách Švédska. Grosjean částečně čerpá i z přílohy k Monroově deníku, který uvádí seznam jak plukovníků, tak i podplukovníků a majorů.

77 Významnými generály švédských vojsk během třicetileté války byli například Alexander Leslie, James King, David Drummond a Patrick Ruthven. Podrobně se tomuto tématu věnuje Alexia Grosjean v již citované *Alexander Leslie and the Scottish Generals of the Thirty Years' War, 1618-1648* (Londýn: Pickering and Chatto, 2014).

78 Grosjean, *Alexander Leslie and the Scottish Generals of the Thirty Years' War, 1618-1648*, 37. Přesněji šlo o tažení do Livonska a dobytí Rigy roku 1621. O zde použité technice Jeremy Black, *European Warfare 1494-1660* (Londyn a New York: Routledge, 2002), 131.

79 Nicméně i soukromí vojenští podnikatelé potřebovali souhlas panovníka. Tak se umožnění odvodu části svých občanů stalo pro Jakuba I. dalším mocenských nástrojem. Například, když požadoval po dánském králi Kristiánu IV., aby přistoupil na diplomatická řešení, vyhrožoval, že umožní jeho konkurentovi Gustavu Adolfovi najmout více Skotů. Grosjean, *Alexander Leslie and the Scottish Generals of the Thirty Years' War, 1618-1648*, 35.

někdy to byl právě on, kdo inicioval vytvoření pluku pro zahraniční službu. V tomto duchu byl například Jakubem I. vydán požadavek, aby každý magnát poskytl určitý počet mužů, kteří by mohli být vysláni na pomoc anglické královně Alžbětě při potlačení povstání v Irsku.

Podobný byl i případ Mackayova pluku**,** v jehož řadách bychom našli pisatele našeho deníku Roberta Monroa. Roku 1626 Sir Donald Mackay naverboval muže ze Skotské vysočiny původně pro velitele českých stavovských vojsk Petra Arnošta Mansfelda. Pluk však zamířil do služeb dánského krále Kristiána IV., který zrovna zahájil svou intervenci v třicetileté válce. Vzhledem k dynastickým svazkům Kristiána IV. se Stuartovci a předchozím obnovením vojenské aliance mezi těmito zeměmi v roce 1621, se Dánsko jevilo jako ideální destinace pro uplatnění skotských žoldnéřů. Jak jsem již uvedl, skotské jednotky byly najímány do cizích služeb už v předchozích letech, ale až třicetiletá válka znamenala jejich masivní export na kontinent.

Tažení Mackayova pluku

Pouť Mackayova pluku bojišti třicetileté války trvala přibližně osm let. Během této doby vojáci ušli několik tisíc kilometrů[80], svedli bezpočet bojových střetů nejrůznějšího druhu (většinou defenzivní střety, hájení polních i permanentních fortifikací, obrana přechodů přes řeku apod.), ztratili mnoho mužů a sloužili pod dvěma vojevůdci. Pro účel této práce se mi zdá vhodné alespoň stručně naznačit, jakým směrem se Monroovy cesty s Mackayovým plukem ubíraly. Toto je pouze přehled tažení, militární mechanikou skotských jednotek se budu zabývat v následující kapitole. Účast Mackayových jednotek v třicetileté válce rozdělíme na dánskou a švédskou část, sledujeme tak i logiku rozčlenění samotného deníku. K práci je přiložena mapa, která snad napomůže orientaci čtenáře.

Ve službách dánského krále Kristiána IV.

Mackayův pluk vyplul ze skotského města Cromarty v říjnu 1626 a po pěti dnech dorazil do Glückstadtu, odkud byl vyslán dále do Holštýnska. Zde vojáci prošli šestiměsíčním výcvikem, byli ošaceni a dostali vyplaceny peníze. Následoval přesun do města Itzehoe, kde muži složili slib věrnosti Kristiánu IV.[81]

Nedlouho poté došlo k prvnímu většímu setkání skotských jednotek s nepřítelem. Jednalo se o potyčku u města Boizenburg nedaleko Hamburku během července 1627. Zdejší polní opevnění dostal za úkol obsadit major Dumbarre a spolu se čtyřmi rotami skotského Mackayova pluku.[82] Císařská vojska pod vedením generála Tillyho, která měla v úmyslu zde překročit Labe, oblehla pevnost a zahájila útok. Císařská armáda zde byla v masivní převaze, její řady čítaly až deset tisíc mužů, kdežto posádka opevnění byla složena jen z přibližně osmi set Skotů. Dumbarre se svými vojáky pozici ubránil a způsobil Tillyho vojsku značné ztráty.[83]

80 Monro osobně uvádí 1677 mil, což odpovídá přibližně 2900 km. Viz.: příloha k deníku Roberta Monro, *Monro, His Expedition with the Worthy Scots Regiment* (London, 1637).
81 Alexander Mackenzie, *History of the Munros of Fowlis*. (Edinburgh, 1898), 211. Dostupné v digitální podobě na webové adrese: „https://archive.org/details/historyofmunroso00mack'', navštíveno 26. 5. 2016
82 Monro, *Expedition, Part I*, 10.
83 Grosjean, *Alexander Leslie and the Scottish Generals of the Thirty Years' War, 1618-1648*, 44.

Zbytek pluku byl v té době odvelen směrem k Rapinu, kde se spojili s vojskem generálmajora Slammersdorfa. Jejich úmyslem bylo pochodovat do Slezs ka a spojit se se zdejším dánským vojskem. To však bylo poraženo, což uvrhlo tu část dánské armády s Mackayovým plukem do velkého nebezpečí obklíčení císařskou armádou.

Jednotky se tedy přemístily lodí z Rapinu do Heiligenhafenu a odtud zamířily do města Oldenburg, kde měli vojáci vybudovat polní opevnění chránící přechod a setrvat do příchodu zbytku královské armády. Místo té však k pozici připochodovalo císařské vojsko. Skotský pluk držel vůči přesile svou pozici několik hodin, po zhodnocení situace a přihlédnutí k nedostatku munice, dánské velení rozhodlo opevnění opustit a přesunout vojsko po moři do Dánska. To se však kvůli zmatku při naloďování podařilo jen Mackayovu pluku, zbytek vojska se vzdal a přešel do služeb nepřítele. Ztráta přechodu u Oldenburgu umožnila okupaci Holštýnska a Jutského poloostrovu císařským vojskem.

Pluk dorazil do dánského města Assens na ostrově Fyn, kde byli vojáci ubytováni, ošetřeni a obdrželi svůj žold. Zároveň zde byl Robert Monro povýšen do hodnosti majora, místo majora Dumbarra, který padl při obraně hradu Bredenberg, kde byli spolu s ním zmasakrovány další čtyři roty Mackayova pluku. Aby nahradil tyto ztráty, odjel Sir Mackay za doprovodu dalších důstojníků do Skotska najmout nové rekruty. Za této situace byl Monro ustaven jako velitel nad všemi přítomnými skotskými horaly (highlandery).

V reakci na postup císařských vojsk a obsazení ostrovu Feamor, obdržel v listopadu Monro rozkaz, aby se se čtyřmi rotami přesunul na ostrov Lolland. Dobýt obsazený ostrov zpět se Kristián IV. rozhodl v březnu 1628. Kvůli špatnému větru a krutému mrazu byla však akce o měsíc odsunuta. Po přiblížení se k ostrovu na začátku dubna byla Kristiánova vojska těžce bombardována palbou z děl umístěných na pevnině. I přes tuhý odpor se ale podařilo vojákům vylodit a zahnat nepřátele do zdejší pevnosti, které nedostatek zásob donutil kapitulovat bez boje.

O deset dní později došlo k přesunu přibližně dvoutisícového vojska zpět do Holštýnska, kde Skoti stáli v čele útoku na pevnost u města Eckernford. Poražení obránci se zabarikádovali v kostele, jehož podlahu posypali střelným prachem a po vstupu skotských jednotek odpálili. Stovka vojáků zemřela a další, včetně Monroa, zůstali vážně popáleni. Město bylo vyrabováno a ze strachu před příjezdem nepřátelské kavalérie, vojáci provedli ústup a opět se nalodili.

Následující pokus o vylodění v Holštýnsku byl neúspěšný a Kristiánovo vojsko utrpělo poměrně velké ztráty na životech, vážně poškozena byla také část loďstva. Důvodem byla palebná převaha nepřítele, které se děla na dánských plavidlech nedokázala vyrovnat. To donutilo dánské vojsko vrátit se zpět na ostrov Feamor, kde bylo zbudováno polní opevnění.

Poté, co se Kristián dozvěděl o obležení spojeneckého města Stralsund, jehož ztráta by umožnila naplno podnikat císařským vojskům námořní operace v Baltském moři, ponechal v pevnosti dvě holandské roty a se zbytkem vojska se stáhl zpět do Lollandu, který by mohl být po dobytí Stralsundu ohrožen. Na pomoc ohroženému městu vyslal sedm rot Mackayova pluku a několik dánských jednotek pod velením plukovníka Holka.

Šestitýdenní obležení císařskou armádou za skotské účasti započalo v květnu 1628. Skotský pluk bránil nejslabší část městských hradeb, a byl tedy vystaven největšímu náporu nepřátel. Po příjezdu generála Albrechta z Valdštejna, kterého rozhořčil fakt, že za celou dobu nebylo město dobyto, osobně ještě té noci přikázal podniknout masivní, takzvaný generální útok na město. Vojáci pronikli do zákopů, byli však za cenu vysokých ztrát odraženi. Druhého dne se scénář opakoval, neúspěch donutil Valdštejna požádat o smír. Podmínky byly sepisovány dva týdny, a v momentě, kdy mělo dojít k jejich stvrzení, dorazil do Stralsundu jako posila Lord Spynie se svým plukem a dodávkou zásob. Ve stejné době dorazil do města Alexander Leslie[84] se švédskými jednotkami, aby dle dohody dánského a švédského krále převzal funci guvernéra města.

Po předání ochrany Stralsundu do rukou Švédů se Monro s plukem přesunul do Wolgastu, kde se setkal se zbytkem Kristiánova vojska a pokračoval dále do Dánska. Krátce po událostech ve Stralsundu dorazil ke králi sir Mackay s tisíci novými rekruty, kteří měli doplnit velice oslabený pluk a připravit se na osvobození Holštýnska příští jaro. V té době se už Kristián IV. pomalu chystal přistoupit k příměří s císařem, které podepsal v květnu 1629 v Lübecku. Skoti byli následně veřejně oceněni za svou službu dánskému království a odhodláni vstoupit do služeb švédského krále Gustava Adolfa.

84 V té době již plukovník ve švédské armádě.

Ve službách švédského krále Gustava Adolfa

Převzetí břemena obrany Stralsundu Švédy bylo prvním krokem Gustava Adolfa do třicetileté války. Ten v té době vedl tažení proti Polsko-litevské unii, jejíž panovník Zikmund III. byl sňatkem spřízněn s Habsburky a s jejichž pomocí chtěl usilovat o námořní převahu v Baltském moři. Nicméně roku 1629 byl mezi Polskem a Švédskem podepsán mír a Gustav Adolf tedy mohl plně obrátit svoji pozornost na vzrůstající dominanci Habsburků ve střední Evropě.

Gustav Adolf neváhal, když mu v té době již podplukovník Robert Monro nabídl služby Mackayových mužů. V té chvíli sestával pluk z přibližně dvou tisíc Skotů, kteří byli rozděleni do dvanácti rot. Po zimě strávené v Dánsku, kde Monro přezimoval se Sirem Mackayem, následoval polovinu pluku do Pruska, který zde přebýval již od minulého léta.[85] Druhá polovina pluku pod Mackayovým osobním velením doprovázela Gustava Adolfa při vylodění v Německu a dobytí města Štětín.[86]

V srpnu obdržel Monro rozkaz přesunout se s částí pluku z Pruska do Wolgastu, a odtud pokračovat do místa setkání s královou armádou. Po cestě je však zastihnla silná bouře a loď, která vezla Monroa a tři další roty ztroskotala v horním Pomořansku poblíž města a hradu Rügenwalde.[87] Město však bylo v rukou nepřítele, proto se Monro dohodl s místními, že výměnou za muškety a munici město osvobodí, což také provedl. Jelikož se nedaleko ve městě Kolberg nacházela další císařská vojska, nechal Monro dle Gustavových rozkazů posílit obranyschopnost okolí polními opevněními. Zde se Monro se svými muži držel po dobu devíti týdnů až do příchodu pluku Johna Hepburna. Monro poté se svými muži odešel do Kolbergu, kde se spojili s vojskem generálmajora Knyphausena.

Zde Monro obdržel rozkaz obsadit a následně ubránit přechod u města Shiefelbein.[88] Ten císařská vojska musela přejít, pokud by chtěla získat zpět do svých rukou Kolberg. Po několika dnech navršování zemních valů, byl Monro obklíčen

85 Po uzavření míru s Polskem zde Gustavovi připadly dva přístavy. Black, *European Warfare,* 133.

86 Švédské síly se v té době skládaly z královské armády, vojska Gustava Horna na řece Odra, Maxmiliana Teufella ve Slezsku a Nižším Pomořansku, Diedricha von Falckenberga u Labe, vojska sloužícího pod Ake Tottem a Johanem Banérem, v poslední řadě vojsko Jamese Markýze Hamiltona, jejíž části velel Alexander Leslie. Tato vojska se často mezi sebou spojovala, rozdělovala a jinak různě promíchávala. Mackayův regiment byl většinu času součástí Gustavovy královské armády. Grosjean, *Alexander Leslie and the Scottish Generals of the Thirty Years' War, 1618-1648*, 52.

87 Dnešní Darlovo

88 Dnešní Świdwin

osmitisícovou císařskou armádou, avšak i přes nabízené příměří Monro zůstal věrný rozkazům a město nevydal. Pod náporem útočníků byli Skoti nuceni stáhnout se z města do zdejšího hradu. Aby odrazil velký nápor císařských vojsk, přistoupil Monro ke krajnímu řešení, rozkázal podpálit město. Nepřátelé se ve zmatku stáhli a Monro byl se svými jednotkami odvelen do Greifenhagen[89], kde se měli spojit s vojskem polního maršála Horna.

Následoval pochod do Štětína, kde se spojili se zbytkem pluku a Gustavovým vojskem. Místo toho, aby přečkali zimu v kvartýrech, v lednu 1631 společně s královským vojskem pod Gustavovým velením bez větších obtíží obsadili Neubrandenburg, kde nechali malou posádku a pokračovali dále k Damainu. Krátce poté se Gustav Adolf dozvěděl, že Tilly se svým vojskem vstoupil do Meklenburska. Švédský král nechal posílit posádku v Neubrandenburgu a její velení přenechal na generálu Knyphausenovi, zde s ním zůstalo šest rot Mackayova pluku. Cílem bylo zdržet Tillyho, aby mohl Gustav Adolf nerušeně postupovat dále. Generál nedbal velké přesily, odmítl vzdát se a celá posádka, včetně přibližně tisíce highlanderů, byla zmasakrována.

Odepření jakéhokoliv slitování rozlítilo zbylé Skoty, kteří císařským vojskům veřejně přislíbili pomstu. To se jim brzy splnilo při obléhání Frankfurtu nad Odrou na jaře roku 1631. Po krvavém obléhání zde švédské vojsko několik dní odpočívalo a poté se přesunulo k silně opevněnému městu Landsberg (na řece Wartě)[90], které obsadilo stejně jako Werben. Ve stejné době došlo k reorganizaci Gustavova vojska na brigády, Skotskou neboli Zelenou brigádu dostal pod velení Sir John Hepburn. Byla tvořena čtyřmi skotskými pluky včetně Mackayova.[91]

Po ubránění Werbenu před Tillyho vojskem následovalo několik pochodů, které byly završeny bitvou u Breitenfeldu v září 1631. Vojsko Gustava Adolfa čelilo masivní převaze, která se ještě zvýšila po útěku saského kontingentu z boje. Bitva však skončila pro švédské vojsko vítězstvím, ke kterému výrazně přispěla i celá Skotská brigáda.

Úspěch v této bitvě se jeví jako klíčové pro další postup Gustava Adolfa Německem. Následoval pochod švédského vojska s Mackayovým plukem do Frank, mnoho měst se kterými zde přišli do kontaktu se dobrovolně vzdalo nebo tak učinilo po krátkém obléhání. Pochod se zastavil až u Würtzburgu, který byl určen jako místo

89 Dnešní Gryfino
90 Dnešní Gorzow Wielkopolski
91 Označení „zelená" dostala pravděpodobně podle zbarvení tartanů právě Mackayova pluku. Roger B. Manning, *An Apprenticeship in Arms: The Origins of the British Army 1585-1702*. (Oxford: Oxford University Press , 2006), 78.

setkání s vojsky dalších švédských generálů. Highlandeři byli v tomto čase vystaveni pouze menším potyčkám, samostatně byla Skotská brigáda vyslána bránit přechod přes řeku Mohan u Ochsenfurtu. Tillyho vojska se ke skotské pozici přibížila, bez jakékoliv aktivity se však stáhla až k Horní Falci.

Highlandeři se z Ochsenfurtu stáhli zpět do Würtzburgu, kde se opět spojili se zbytkem královského vojska a bez větších potíží pokračovali skrz celé Franky, překročili Mohan a zamířili k přechodu na řece Rýn u polního opevnění Oppenheim, jehož posádka se vzdala s malým odporem. Krutou zimu vojsko přečkalo v Mohuči, který po pár dnech urputného obléhání taktéž kapituloval. Zde vojáci setrvali až do března 1632, kdy byl Monro za doprovodu několika set mušketýrů vyslán podpořit obranu Rýnské Falce před španělskými vojsky.

Prvního června 1632 obdržel Hepburn rozkaz přemístit se s celou Skotskou brigádou do Švábska do města Donaworth, které leželo u přechodu přes řeku Dunaj. Po dobytí Donaworthu, při němž hrála Skotská brigáda prominentní roli, královo vojsko pokračovalo dále k přechodu u Rainu, což bylo považováno za vstupní bránu do Bavorska. Zde došlo k ostřelování Tillyho vojska bránící přechod, přičemž byl tento zkušený generál císařských vojsk zabit. Aby znemožnil spojení poražených císařských vojsk s jednotkami bavorského vévody, rozhodl se Gustav Adolf rychle konat. V dubnu obsadil Augšpurk a po neúspěšném obsazení Ingolštatu se vojsko pod Gustavovým velením i se Skotskou brigádou přesunulo do Landsbergu (na řece Lech), odkud zamířili do hlavního města Bavorska, do Mnichova, kde zůstali tři týdny.

Jakmile se švédský král dozvěděl, že Albrecht z Valdštejna, v té době generalisimus císařských vojsk, táhl do Horní Falce a poté chtěl zřejmě zamířit do Saska, rozhodl se pochodovat mu se svým vojskem vstříc. V červnu 1632 dorazil do Norimberku a rozhodl se čelit postupujícímu Valdštejnovu vojsku, které se blížilo k jejich pozici. To v té době čítalo přibližně šedesát tisíc mužů, čemuž se zhruba třetinová švédská armáda nemohla vyrovnat. Nicméně k vojsku se přidali se svými oddíly výmarský hrabě Bernard a generál Banier. To umožnilo početně se Valdštejnově armádě vyrovnat.

U Norimberku tato vojska ležela proti sobě dva měsíce, každé ve svém opevněném táboře, takzvaný *„Royall Leager“*. Po krátké krvavé bitvě a zhodnocení stavu zásob, se Gustav Adolf rozhodl ponechat v Norimberka posádku a přesunul se s vojskem do Neustadtu. V této době také došlo k neshodě mezi švédským králem a sirem

Hepburnem, které vyústilo v jeho odchod z Gustavových služeb. Navíc sir Mackay, který byl v té době na britských ostrovech, vzkázal, že už se nadále nehodlá účastnit konfliktu. Robert Monro byl za těchto okolností jmenován do čela celé Skotské brigády. Ta byla kvůli svým ztrátam ponechána k dispozici generálmajoru Ruthvenovi, aby s jejich pomocí zajistil přechody mezi Švábskem a Bavorskem. V té době Monro krátce opustil služby švédského krále, aby se mohl vyléčit ze zranění. S Gustavem Adolfem se však již nesetkal, neboť ten bez doprovodu horalských jednotek táhl do Saska, kde učinil osudový střet u Lützenu s vojskem Albrechta z Valdštejna. Vojska švédského krále v této bitvě zvítězila a vytlačila Valdštejna ze Saska. V boji byl Gustav Adolf třikrát postřelen, načež zemřel.

Po jeho smrti ležela Skotská brigáda před Augšpurkem dva měsíce v mrazu a zimě, zanedlouho byl Monro opět zraněn a musel vést své muže z koňského sedla. Monroovy zápisky o Mackayově pluku končí pochodem do Ulmu, kde došlo k setkání s polním maršálem Hornem, v jehož řadách měli za úkol vytlačit protivníkovo vojsko do Bavorska. To bylo úspěšné a následně z důvodu nejasností ve velení švédského vojska highlandeři strávili nečinně tři měsíce v Donawortu. V červnu 1633 opustil Monro velení pluku a zamířil do Skotska, aby zajistil další přísun rekrutů. Roku 1634 už byl pluk opět v plném počtu, tedy na úrovni dvanácti rot, přibližně dvou tisíc mužů. Až do decimující švédské porážky u Nördlingenu vedl pluk podplukovník Wiliam Stewart.

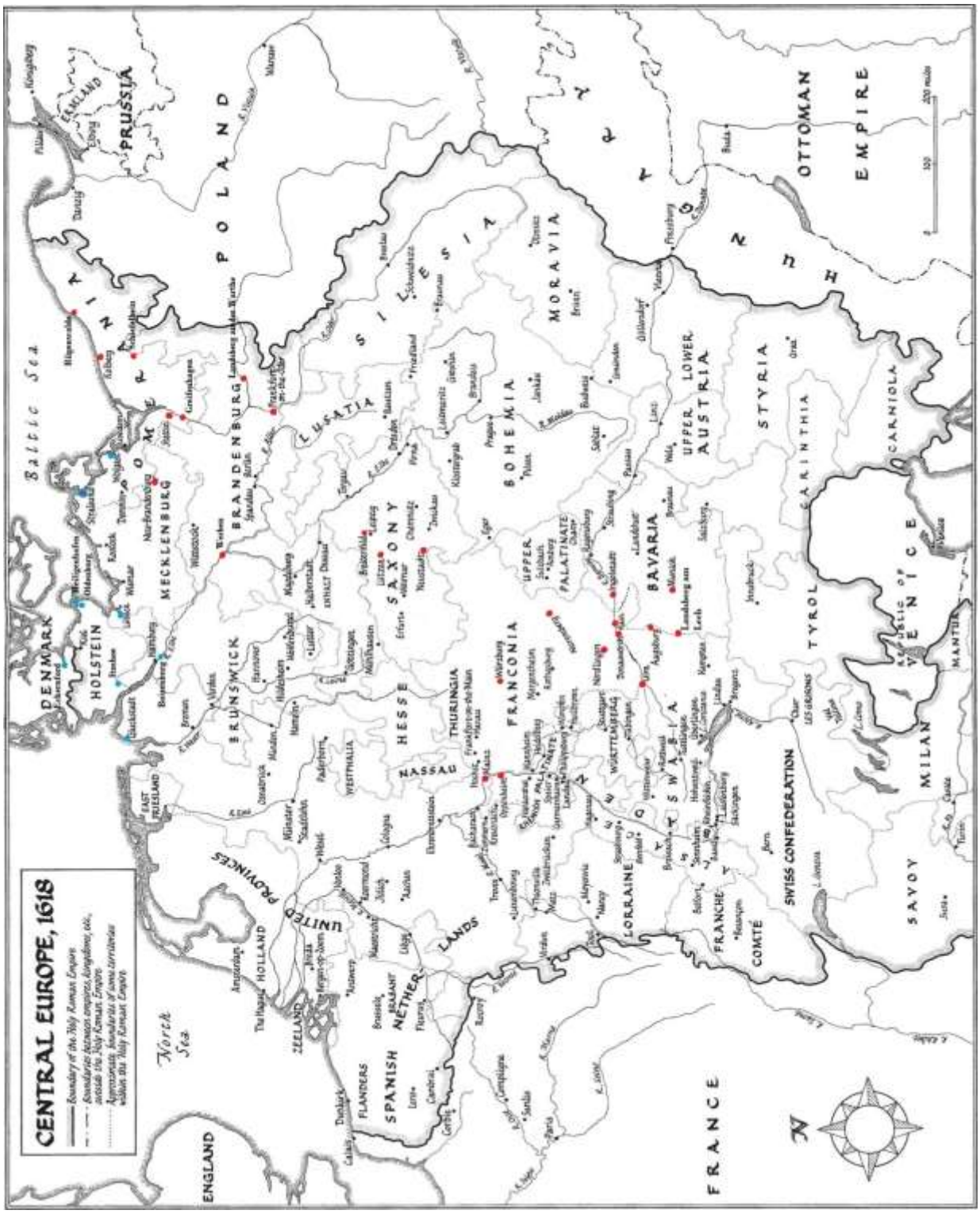

Obrázek 1- Mapa tažení Mackayova pluku. Ve službách Kristiána IV. vyznačeno modře, ve službách Gustava Adolfa vyznačeno červeně.

Vojenská čest

Čest a její nabývání bylo extrémně důležitou motivací pro raněnovověké muže, zejména z vyšších vrstev společnosti. Ovlivňovala chování v míru, ve válce, v životě, ale úzce souvisela i se smrtí.[92] Dle Robinsona je pojetí cti obecně dvojího charakteru: interní a externí. Jedinec se snaží žít čestně, aby si získal respekt ostatních lidí. V druhém případě se čestný život rovná životu se shodě s vlastním předsvědčením a pravidly chování. Je určitým způsobem propojen s chápáním své identity. Obě tyto kompozitní části cti se navzájem ovlivňují, jsou interdependentní. Veřejný názor ovlivňuje naše ideály, a ty zase určitým způsobem zpětně reagují. Nemusí být však vždy ve shodě, někdy je naše pojetí sebe sama důležitější než veřejně vyžadované chování. Tento rozpor může být ještě citelnější při vedení války. V některých případech nejsou jedinci schopni s čistým svědomím zvítězit, v jiných případech to však může být naopak.

Udržení cti je určitým způsobem obrany, ti, kteří jsou pojímáni jako zbabělci jsou častěji napadáni. Získání si respektu a jeho udržení je jedním z důsledků násilí doprovázející pojetí cti, neboť je nutné urážky na cti a snižování hodnoty jednotlice zastavit. Zisk cti, její udržení, nebo naopak její možná ztráta jsou faktory, které nutí muže bojovat. Je nutné také uvést, že čest může někdy nabývat hmatatelných podob. Může se jednat o určitá vyznamenání, které ukazují, jaké činy a chování je odměňováno. Nebo například povýšení, zisk titulů či nabytí bohatství.[93] Ti, kteří toužili po zisku cti, se museli čestně chovat neustále. Nejvyšší přísun cti tkvěl ve válčení, to bylo považováno za nejčestnější činnost. Nebylo však nutné zvítězit v boji, aby si člověk vydobyl uznání a čest.[94] Válka a čest byly těsně spojeny také s potvrzením si své mužnosti. Ti, kteří odmítali bojovat, byli považováni za neúplné muže. Zisk cti byl mnohdy také jedinou odměnou, kterou mohli bojovníci očekávat.[95]

Pokud navážeme na mou úvahu z úvodu této práce, tak idea toho, že bych si měl potvrzovat svou mužskou identitu na bitevním poli, že bych měl dobrovolně vyhledávat

92 Charles Carlton, *This Seat of Mars: War and the British Isles 1482-1746* (New Haven, CT, Yale University Press, 2011), 72.
93 Paul Robinson, *Military Honour and the Conduct of War. From Ancient Greece to Iraq* (Routledge, Londyn a NewYork, 2006), 2-5.
94 Yuval Noah Harari. *The Ultimate Experience. Battlefield Revelations and the Making of Modern War Culture 1450-2000* (Basingstoke a New York: Palgrave Macmillan, 2008), 102.
95 Carlton, *This Seat of Mars: War and the British Isles 1482-1746*, 74.

život ohrožující situace, abych si získal uznání svých vrstevníků, nebo abych shledával nějakou radost v násilí, je na hony vzdálená mému pojetí života. Úvahy o cti jsou pro mě spojeny maximálně pro situace, kdy někdo vykonává činnost pod „svou úroveň“, popřípadě prohraje „se ctí''.

Cílem této práce je zjistit, jakou roli měla čest v životě Roberta Monroa a alespoň částečně tedy přiblížit jeho myšlenkový svět. Pokusíme se porozumět, proč a jakým způsobem byla čest důležitá a proč za ni stálo riskovat život.

Rozsah deníku Roberta Monroa a limitace formátu bakalářské práce nedovoluje plně vykreslit symbolický systém reprezentovaný deníkem. I když tato práce nese název „reprezentace cti'', není úplně možné tuto proměnnou extrahovat samostatně. Snaha o popsání jedné kategorie ihned navazuje na kategorii další. Při uvažování o cti, ji Monro vykresluje jako výsledek souhry těchto faktorů:

- Bojový výkon (například ve smyslu schopnosti vést důrazný útoku nebo naopak podniknout taktický ústup, možnosti stát v čele bojové akce, ochoty vystavovat se nebezpečí)
- Loajalita panovníkovi (míněno jako obecná poslušnost rozkazům a věrná služba)
- Věrnost spolubojovníkům (zejména starost o raněné)
- Disciplína (chápáno jako uměřenost a střídmost chování)
- Víra

Tyto jednotlivé kategorie budeme postupně odhalovat během interpretativního výkladu.

Kdo je vojákem?

Konceptuální svět Roberta Monroa se zdá být, metaforicky řečeno, jako hustě zamotané klubko, které je možné začít rozplétat několik způsoby. Odvážím se začít následujícím citátem: *„Ze všech profesí, muži naší profese by měli nejopatrněji pohlížet na svou čest, která je získána velkou námahou a cestováním, a je snadno ztracena. Tedy je řečeno, že čest odvážného muže visí na vlásku a jedna chyba nebo omyl v rozkaze může zastínit všechnu předchozí slávu. Musíme být tedy obezřetní, abychom tuto čest, tak draze vykoupenou a lehce ztracenou, zachovali."*[96]

Monro pojímá válečnictví jako profesi. Spojení vojenský profesionál a nabytí statusu profesionála je předmětem poměrně komplikované debaty mezi historiky.[97] Například historik M. D. Feld určuje počátky vojenského profesionalismu do období taktických reforem, provedených na konci 16. století v holandské armádě, a formaci vojsk na principu stálé služby, platu a hierarchizace velení.[98] Toto kritérium v podstatě vylučuje pojetí dřívějších aristokratických vojsk jako profesionálních vojenských formací. To však neznamená, že by tehdejší nebyli profesionálními válečníky. Vojenská služba měla pro aristokracii eminentní význam, nebyla pro ně, na rozdíl od jiných vrstev, primárním zdrojem obživy.

Proměna mechaniky vedení boje a dalších socio-ekonomických změn, probíraných ve druhé kapitole, měly mít za následek úpadek monopolu aristokracie na válčení, doprovázený jejich ztrátou zájmu o tuto činnost. Aristokraté měli být čím dál více vytlačováni vojenskými profesionály z nižších vrstev. Na to však jiní autoři namítají, že zvětšení rozsahu armád naopak umožnilo větší zapojení aristokracie, která měla fakticky dominovat důstojnickému sboru.[99] Keen vymezuje 17. století, jako období transformace rytířů v důstojnický sbor, který v této době ještě nebyl plně ustaven.[100] Dochází k přerodu profesionálních válečníků do vojenských profesionálů ve službách

96 Monro, *Expedition, Part I*, 14 *„Of all professions men of our profession ought to looke neerest to their credits, being attained unto by much toyle, and travell, and is lost with little. Therefore it is said, that a valourous man his credit hangs, as it were, at one haire, and one little errour or oversight in command, can obnubilate all his former glory. Circumspect then had we need to be, to preserve this credit, so dearely bought, and easily lost."*

97 David J. B. Trim, ed. *The Chivalric Ethos and the Development of Military Professionalism (*Leiden: Brill, 2003).

98 Maury Feld, „Military Professionalism and the Mass Army," *Armed Forces and Society 1*, no. 1 (1975): 191–214.

99 Trim, *The Chivalric Ethos and the Development of Military Professionalism*, 15, 25.

100 Maurice Keen, *Chivalry* (New Haven a Londýn: Yale University Press, 1984), 240.

státu. Neustálé zapojení do vojenských struktur je výsledkem převládajícího mínění, že šlechtic nikdy nestál výše, než když se účastnil boje.[101] Očekávalo se, že nobilita bude sloužit pro čest a z pocitu povinnosti vůči panovníkovi.

Monro již v názvu deníku uvádí: *„pro použití všem ušlechtilým kavalírům, upřednostňujícím ctnostné povolání válečníka.''*[102] Označení svých druhů ve zbrani jako „kavalírů'' je v deníku poměrně obvyklé. Nicméně činí tak jen u důstojníků: *„respektovat kavalíry v nouzi, stejně jako prosté vojáky.''*[103] Je možné, že tímto způsobem odkazuje k určitému, řekněme, ctnostnému chování.

To je zajímavé, neboť někteří autoři tvrdí, že nastupující profesionalizace armád měla mít negativní dopad na středověkou ideu kavalírství, jejíž oslabení bylo ještě umocněno razantním zvýšením brutality boje v 16. století. Například Anderson uvádí, že kavalírský étos přestal být v období třicetileté války nadále v kontaktu s realitou, kvůli změně vedení boje: obléhání, kopání zákopů, minování. Použití dělostřelectva bylo v jeho pojetí protikladem rytířského boje. Ten byl po staletí veden na otevřeném prostoru, kde byla těžká kavalérie dominující silou.[104]

Monroovo simultánní zvýznamňování kategorií vojenské profesionality a kavalírství, je v tomto kontextu velice zajímavé. Snad bychom mohli říci, že se v jeho pojetí kavalír v podstatě shoduje s vojenským profesionálem. To je velice zajímavé, neboť v našem současném uvažování je na postavu Roberta Monroa často nahlíženo jako na žoldáka, což implikuje jako hlavní zájem peníze. Nepochybuji o tom, že by takové označení považoval za navýsost urážlivé. Ve svém deníku se mnohokrát odvolává k vyšším a ctnostnějším hodnotám: čest, sláva, posmrtný život, moudrost. Je nicméně nesprávné, pokud bez rozmyšlení položíme rovnítko mezi Roberta Monroa a koncept (post)středověkého kavalíra. I kdyby se Monro ke kavalírskému étosu odvolával a považoval se za pokračovatele rytířských ideálů, jeho pojetí bude nutně odlišné*, neboť k*ultura války se neustále přeskupuje. Je dynamická a je nemožné, aby nějaké hodnoty zůstávaly „zkamenělé“ samy o sobě.

---

101 Ian Roy, „The Profession of Arms" in *The Professions in Early Modern England*, ed. W. Prest (Londýn: 1987), 184.

102 Monro, *Expedition, „for the use of all worthie Cavaliers favouring the laudable profession of Armes.''*

103 Monro, *Expedition, Part II*, 46 *„to respect Cavaliers being in neede, and common Souldiers also.''*

104 Matthew Smith Anderson, *The Origins of the European State System 1494–1618* (Londýn & New York: 1998), 24-25.

Disciplína

Ideálním typem vojáka je pro Monroa pikenýr, mezi které sám také patřil: *„Pikenýři, kteří jsou odhodlaní muži, budou vždy moji volbou při výkonu služby, stejně jako při čestném stažení před nepřítelem, zejména před kavalérií."*[105]
Vůči jízdě se vymezuje z důvodu její malé využitelnosti v boji a nákladnosti na vydržování: *„Nejsou užiteční, ani nemohou vykonat větší služby a pro jejich větší plat je náročnější je vydržovat. Tedy mou volbou bude vždy, jako nejčestnější, velet pěším jednotkám."*[106]

Co nám tento úryvek prozrazuje? Někteří by mohli argumentovat, že preference velení pěším jednotkám je důsledkem militární mechaniky hornatého reliéfu Skotské vysočiny, ze které Monro pocházel. Ta byla pro chov koní velice nevhodná, na rozdíl od nížinných oblastí Skotska, tzv. Lowlands.[107] Z toho důvodu byli skotští válečníci historicky zvyklí bojovat pěším způsobem. Klanový vůdce velel z čela, aby tak potvrdil svou vůdčí pozici a šel příkladem.[108] Je však důležité si uvědomit, že Skotové bojující ve třicetileté válce byli narozdíl od svých předků vycvičeni v dobovém standardním taktickém systému *pike and shot.* Myslím si tedy, že zde narážíme na jinou věc, a to na přerušení tradičního symbolického spojení kavalérie-aristokracie-čest.

Aristokracie klasicky dominovala bitvám těžce oděna v sedle koně, zejména, protože si to mohla ekonomicky dovolit. Jízda se tedy podstatně sama od sebe sociálně odlišovala od pěchoty. To se však proměnou mechaniky vedení boje v první třetině 16. století během italských válek změnilo. Španělské *tercios* byly už v době svého vzniku tvořeny nižší šlechtou a obyčejnými muži, pro které služba u pěchoty nebyla zdrojem stigmatu, a už vůbec ne po úspěšných bojích s Maury.[109] Záliba aristokracie v duelech a individuálních bojových akcích neměla místo bok po boku s tvrdě disciplinovanými a

105 Monro, *Expedition, Part II*, 37 *„Pike-men being resolute men, shall be ever my choyce in going on execution, as also in retiring honourably with disadvantage from an enemy, especially against horsemen."*
106 Monro, *Expedition, Part II*, 24 *„they are not usefull, neither can they doe but little service, yet for their great charges, they are much harder to be entertained: Therefore my choice shall be ever, as most credible to command on foote."*
107 K tomuto tématu Grosjean, *Alexander Leslie and the Scottish Generals of the Thirty Years' War, 1618-1648*, 20. Autorka se odkazuje na Edward M. Spiers, Jeremy Crang, Matthew Strickland, eds. *A Military History of Scotland* (Edinburgh: Edinburgh University Press, 2012), 185.
108 Michael James Hill, *Celtic Warfare, 1595-1763*. (Edinburg: John Donald Publishers, 1986), 2.
109 Bělina, „Raně novověké vojenství", 480.

sešikovanými jednotkami pikenýrů.[110] Individualita vojáků byla, mimo kodifikace předepsaných pohybů, potlačována navíc ještě sjednocením oblečení. Uniformy, kromě vytvoření plukovní subkultury, značily také určitou podřízenost a z toho plynoucí omezená práva a svobody.[111]

Monro tedy přiznává pikenýrům přednější postavení před tradičně uznávanou kavalérií. Z toho odvozujeme, že přiznávání cti už nezáviselo na osobním projevování schopností, ale naopak v kolektivní disciplíně, která byla v systému *pike and shot* elementární podmínkou úspěšného vedení boje.

V souladu se svou preferencí pikenýrů, pojímá Monro píku jako *„Nejčestnější ze všech zbraní a moje volba v okamžiku boje"*[112] Dle deníkových záznamů, Monro osobně kromě *half-pike* používal také *partyzánu (partisan)*, což je bodná dřevcová zbraň, s přibližně 70cm dlouhou čepelí a dvěma krátkými půlměsíčkovitými hroty po stranách. V pozdějších letech byla partyzána v anglické armádě používána jako velitelský odznak.[113] Všimněme si tedy důrazu na kontaktní boj, i když z určité vzdálenosti: délka píky se pohybovala v rozmezí od 1,9m (v případě half-pike) až do přibližně 3,5m. To je velice zajímavé, když si uvědomíme, že v minulosti byla zbraň, která umožňovala udeřit a zároveň se útoku vyhnout, považována za nečestnou.[114] Nutno však podotknout, že to se týkalo hlavně zabití na dlouhou vzdálenost.[115] Zde je nutno připomenout starší související a stále debatovaný zákaz kuší druhým lateránským koncilem roku 1139. Ať už byl záměr jakýkoliv, kuši nepříslušel staus čestné zbraně.[116] Zřejmě už jen z toho důvodu, že možnost níže postaveného střelce zabít bez úhony urozeného bojovníka aristokracii upřímně děsila a popuzovala.[117]

---

110 González de León, Fernando. „Soldados Platicos and Caballeros: The Social Dimensions of Ethics in the Early Modern Spanish Army" in *The Chivalric Ethos and the Development of Military Professionalism*, ed. D.J.B. Trim. (Leiden: Brill, 2003), 238.

111 John Keegan, *A History of Warfare* (London, 1993), 342.

112 Monro, *Expedition, Part II*, 192 *„the most honourable of all weapons, and my choice in day of battell."*

113 Ewart R. Oakeshott, *European Weapons and Armour: from the Renaissance to the Industrial Revolution* (Woodbridge, UK ; Rochester, NY :Boydell Press, 2000), 27. Autor uvádí tuto funkci partyzány až do roku 1786.

114 G. I. A. D Draper, „The Interaction of Christianity and Chivalry in the Historical Developement of the Law of War," *International Review of the Red Cross, Vol. 5 No. 46*, (leden 1965): 18.

115 Bělina, „Raně novověké vojenství", 479.

116 Dirk H. Breiding, *A Deadly Art: European Crossbows, 1250–1850* (New York: Metropolitan Museum of Art, 2014), 5.

117 Draper, *The Interaction of Christianity and Chivalry in the Historical Developement of the Law of War*, 18. Autor uvádí, že arkebuzírům se jako trest usekávaly ruce.

John Keegan tvrdí, že důraz na kontaktní souboj má své počátky v řeckém způsobu boje, který se zakládal na rychlém a rozhodném boji tváří tvář a na krátkou vzdálenost.[118] Monro se o cti spojené se střelnými zbraněmi nikde nezmiňuje, naším jediným vodítkem tedy zůstává pouze výše uvedená citace.

Uvedli jsme, jakým způsobem se Monro vymezuje proti kavalérii, ale jaké stanovisko zaujímá vůči druhému typu pěšího vojska, vůči mušketýrům? *„Kde mušketýři mizí z lakoty loupit, ctnostní pikenýři zůstávají pevně stát se svými důstojníky, chrání je a jejich standarty. Jakožto hodni nazývat se ctnostným jménem odvážného vojáka, upřednostňují ctnosti před láskou ke zlatu, které mizí, zatímco ctnosti přetrvávají.“*[119]

Zde vidíme opět prvek primátu disciplíny, ve které pikenýři oproti mušketýrům vynikali. Zdá se tedy, že mušketýři nevyhovují podmínkám vojenského profesionála pro svou chabou disciplínu. Mohli bychom zde argumentovat, že mušketýři jsou lehčeji odění, mohou se tedy lépe pohybovat, a navíc jsou hůře placeni, mají pro plenění tedy lepší predispozice než pikenýři.[120] Takto však Monro situaci nevnímá. Hlavním měřítkem je pro něj řekněme „vnitřní disciplína“. Podlehnutí svodům peněz, žen, hře v kostky a alkoholu považuje za nehodné vojáka, který vede: *„tak šeredný život, zahanbující ctnostnou profesi válečníka.“*[121]

Vnitřní disciplína

Tato „vnitřní disciplína'' má ovšem přesah do „vnějších projevů disciplíny'': *„Lépe poslouchají rozkazy, když pijí vodu, než když vypijí příliš piva nebo vína“*[122]. Důležité je zde slovo *příliš*, Monro tedy není idealista, aby po vojácích chtěl, aby se úplně vzdali alkoholu. On sám na několika místech v deníku holduje pivu: *„mojí volbou mezi všemi pivy je Serbester“*[123]. Parker vypočítává denní příděl vojáků jako kilogram chleba, půl

118 Keegan, *A History of Warfare*, 332.
119 Monro, *Expedition, Part II*, 37. „*When musketiers doe disbandon, of greedinesse to make booty, the worthy pike-men remaine standing firme with their Officers, guarding them and their Colours, as being worthy the glorious name of brave Souldiers, preferring vertue before the love of gold, that vanisheth while vertue remaineth.*"
120 Geoffrey Parker, „The war in myth, legend and history" in *The Thirty Years' War* ed. Geoffrey Parker (Londýn a New York: Routledge, 1997), 171, Bělina, „Ranně novověké vojenství“, 487. Autor zde uvádí poměry mezi žoldem pikenýrů a mušketýrů.
121 Monro, *Expedition, Part II*, 161 „*such a beastly life, dishonouring the noble profession of Armes.*''
122 Monro, *Expedition, Part II*, 47 „*they were better to be commanded, when they dranke water, then when they got too much beere or wine.*"
123 Monro, *Expedition, Part II*, 47 „*my choice of all beeres is Serbester beere.*"

kilogramu masa a také dva litry piva.[124] Kromě určité kalorické výživové hodnoty, pomáhal alkohol před bojem navazovat přátelství mezi vojáky, za boje dodával odvahu, a po boji ulehčoval vzpomínky a odbourával stres.[125] Nelze si v této souvislosti nevzpomenout na středověké rčení: *to drink like a Templar*.[126]

Monroův komentář ovšem nesměřuje k pití alkoholu samotnému, ale k přemíře jeho požívání. Důležitá je pro něj střídmost: *„Uměřenost je velmi nutnou ctností pro vojáka, která ho zdržuje od mnoha neobvyklých chutí, které provázejí jeho profesi...protože největší vítězství, kterého můžeme dosáhnout, je vítězství nad námi samými a nad našimi chutěmi".*[127] Můžeme si barvitě představit, jak schopný služby mohl být opilý voják. Monro považuje střízlivost za stejně důležitou jako odvahu: *„při obléhání, jako bylo toto, střízlivost a střídmost byly pro vojáka nutné, stejně jako odvaha, která ho chrání před nepřáteli."*[128]

Co se týče Skotů, ti zřejmě neváhali konzumovat alkohol i při boji: *„služba začínala nabírat na obrátkách, v tom momentu nám byl z ležení poslán sud piva"*[129]. S tím souhlasí i Murdoch, který uvádí, že skotští vojáci, bojující ve třicetileté válce, byli známi tím, že pili kdykoliv to bylo možné a v hostincích se obvykle chovali nevhodně.[130]

Dle těchto interpretací je nám poměrně jasné, proč Monro kladl takový důraz na disciplínu a umírněné pití alkoholu. Jeho vize vojáka byla na hony odlišná divokým nekontrolovatelným keltským válečníkům, bojujících s Římany.[131] Jedním z náznaků může být také jeho rozčarování nad :*„Zde je mým záměrem také promluvit o zvyku císařských vojsk, které při vstupu do boje řvali jako Turci, jako by křik mohl vystrašit odhodlaného vojáka".*[132]

---

124 Parker, „The war in myth, legend and history," 170. Více v Geoffrey Parker, *The Military Revolution: Military Innovation and the Rise of the West, 1500-1800.* (Cambridge and New York: Cambridge University Press, 1988), 75.

125 Charles Carlton, *This Seat of Mars: War and the British Isles 1482-1746* (New Haven, CT, Yale University Press, 2011), 65.

126 Evelyn Lord, *Templars Curse* (New York: Routledge, 2007), 62.

127 Monro, *Expedition, Part I*, 25 *„continency is a vertue very necessary for a Souldier, for abstaining from many inordinate appetites, that followe his profession,...., for it is the greatest victory we can attaine unto, to overcome our selves, and our appetites."*

128 Monro, *Expedition, Part II*, 66 *„at such a Siege as this was, sobriety and temperance were requisite to a Souldier, as well as valour to defend him from his enemies."*

129 Monro, *Expedition, Part I*, 18 *„the service begins to beare up: by this time, there is a Barrell of beere sent us, from the Leager."*

130 Steve Murdoch, *ed.*, *Scotland and the Thirty Years' War* (Leiden: Brill, 2001), 288.

131 Barry Cunlife, *Ancient Kelts* (London: Penguin Books, 2000), 123.

132 Monro, *Expedition, Part I*, 70 *„Here also I purpose to speake somewhat of the Emperial lists custome, entring on service, shouting like Turkes, as if crying would terrifie resolute Souldiers."*

Skotské válečnictví

To je ve vážném rozporu s tradovanými charakteristikami takzvaného skotského válečnictví, které jako samostatný koncept prosazuje Michael Hill.[133] Ten uvádí jako jeden ze způsobů boje skotských horalů psychologickou válku. Skoti své protivníky před bojem terorizovali řevem a vytím, byli také velice nedisciplinovaní a preferovali boj zblízka za použití chladných zbraní, kdy mohla nejvíce vyniknout individuální zdatnost jedince. Muži byli formování do malých klanových regimentů, které vynikaly v nepravidelném partyzánském boji v obtížném terénu.

Ústředním prvkem, Hillem popisované tradiční galské útočné taktiky, byl takzvaný Highland Charge. Principem tohoto útoku bylo vystřelení z muškety v dostřelové vzdálenosti, které mělo protivníka vystrašit a donutit opětovat palbu. Po výstřelu Skoti své muškety zahodili, tasili dlouhé obouruční meče *claymore* nebo později jednoruční *broadswordy*, popřípadě dřevcové zbraně typu *Lochaber axe* apod., a rozeběhli se proti disciplinovaně sešikovaným jednotkám, které se mezitím snažily znovu nabít. Náraz byl tvrdý a pro mnohé vojáky dost šokující. Výsledkem bylo krvavé, ale přesvědčivé vítězství Skotů. Technika Highland charge se projevila jako extrémně účinná při hned několika střetech s kombinovanými anglickými a skotskými jednotkami v době jakobitských povstání. Klanoví vůdci neměli sebeměnší potřebu zavádět nějaké novinky, které by bojovníky posunuly blíž k raněnovověkým armádám. Osudným se stal až počátek využívání tulejového bajonetu a modernizace dělostřelectva. Do té doby nebylo možné výrazně proti Skotům, bránících své území, zvítězit.

Hill první použití Highland charge přisuzuje Allastairu MacCollovi během občanské války ve Skotsku v letech 1644 až 1647. V deníkových záznamech můžeme najít jednu zmínku o manévru/útoku podobném Highland charge, který skotský pluk Mackay použil při bitvě u Lutzenu roku 1632: *„vypálili jsme na ně salvu z mušket, která byla oplacena, a okamžitě proti nim naše brigáda vyrazila úderem pík. Tím jsme rozrušili jeden prapor, čímž byl poražen".*[134] Alexis Grosjean, která se dlouhodobě věnuje skotským vojákům a jejich působení během třicetileté války upozorňuje na závěry

133 Hill, *Celtic Warfare, 1595-1763*, 1.

134 Monro, *Expedition, Part II*, 66 *„we charged them with a salve of muskets, which was repaied, and incontinent our Briggad advancing unto them with push of pike, putting one of their battailes in disorder, fell on the execution, so that they were put to the route."*

některých autorů, podle kterých by Highland charge mohl být pěší variantou útoku používaného švédskou kavalérií.[135] Odraz této taktiky v deníku najdeme ve stejné bitvě, v jaké jsme identifikovali náznak Highland Charge. *„... poté na ně naše jízda vypálila a narazila do nich s meči v rukou."*[136]

Dovoluji si vyslovit, že skotský útočný koncept Highland charge se v mnohém podobá nárazu prováděnému okřídlenými husary a švédskou kavalérií. Je otázkou, zda námi sledované jevy spolu souvisí a koncept Highland charge mohl být exportován z bojišť třicetileté války, nebo zda se jedná o náhodu. Pro první možnost hovoří fakt, že v občanské válce na britských ostrovech, kde podle Hilla došlo k prvnímu použití Highland charge, bojovali někteří veteráni třicetileté války sloužící pod Gustavem Adolfem, například Patrick Ruthven nebo Alexandr Leslie, kteří se zúčastnili i bojů proti polským husarům ve švédsko-polské válce.

Tato odbočka měla sloužit hlavně k vysvětlení toho, jak významný je Monroův důraz na disciplínu a jaká vzdálenost se zdá být mezi ním a jeho krajany/předky. Dalo by se snad říci, že se snaží zkrotit výbušnou energii skotských bojovníků, ale to je zatím předčasné. Navraťme se teď zpět k otázce disciplíny. Co to znamená? Je možné, že kulturní vrstva „Gallic warfare" byla u Monroa vlivem nasavsko-švédské tradice většinově překryta novým disciplinačním étosem?

Plenění

Nutnost uměřenosti ve vztahu s alkoholem je nám poměrně jasná, zaměřme se teď na to, jak se uměřenost vztahuje k plenění: *„Byli zde někteří z obou pluků nehodní jména vojáka, kteří za pochodu opustili své prapory, a zůstali pozadu, aby mohli plenit a utlačovat vesničany...vojáci byli za svou drzost zbičováni."*[137]

Zde vidíme, jak Monro propojuje plenění a porušování discilíny. Jeho výtka se netýká pouze opouštění sestavy pluku na pochodu, ale také zmiňuje civilisty. Plenění bylo obvyklým způsobem získávání obživy pro vojáky v dobách nedokonalého

135 Grosjean, *An Unofficial Alliance, Scotland and Sweden 1569-1654*, 187.
136 Monro, *Expedition, Part II*, 65 *„then our horsemen discharged their Pistolls, and then charged through them with swords."*
137 Monro, *Expedition, Part II*, 47 *„there were some under both the Regiments unworthy the name of good Souldiers, who in their march leaving their Colours, and staying behinde did plunder, and oppresse the Boores, the Souldiers .... were well whip't for their insolency."*

zásobování a tedy omezeného rozsahu vojsk.[138] Navíc bylo často jedním z důvodů, proč se účastnit válek.[139] Musíme si uvědomit, že určitá část vojska byla tvořena jedinci, kteří nebyli schopni jiné formy výdělku než vojenské služby. Pro některé to byl také způsob, jak utéct před spravedlností ve své zemi. Naopak pro jiné, bylo právě vyslání do války formou trestu, Mackayův pluk takto získal vězně z Edinburgu, kteří museli odpřísáhnout, že se už zpět na ostrovy nevrátí.[140]

Individuální plenění bylo poměrně nevýhodné, jelikož příliš rychle vyčerpávalo zásoby z dané oblasti a ničilo všechno ostatní. Tím byl narušován tak potřebný systém kontribucí.[141] Civilisté navíc obvykle nenechávali vojáky dobrovolně brát si cokoliv, co se jim zachtělo, plenění tedy bylo doprovázeno značnými násilnostmi, občas končícími až smrtí.[142]

Monro tyto „plenitele" označuje jako *„některé darebáky, kteří byli pryč, aby mohli plenit ve městě."*[143] Určitým způsobem se se zdá, že ohrožování civilistů bylo proti válečným zvyklostem: *„Andrew Monro byl popraven ve Štetíně, za to, že opačně ke královým nařízenám a válečné kázni, zbil v noci měšťana."*[144] To je velice zajímavý moment, zde se nám objevuje, že chování vojáků bylo určitým způsobem písemně regulováno a to zřejmě směrem k civilistům. Kodifikace toho, co je v boji povoleno, nebo naopak zakázáno, se objevuje už v roce 1590 v Holandsku. *Artikelbrief* Mořiče Nasavského sloužil jako předobraz pravidel zavedených později Gustavem Adolfem. V jeho armádě švédského krále byly válečné řády předčítány veřejně každý měsíc, aby nikoho nemohla omluvit jejich neznalost. Obecně byl pro velkou část prohřešků, jako například vzpouru, dezerci, rabování a znásilňování, určen trest smrti. Ten byl vykonán pověšením, v případě důstojníků, zastřelením nebo dekapitací.[145] Tresty byly prováděny

138 Geoffrey Mortimer, „War by Contract, Credit and Contribution: The Thirty Years Wa" in *Early Modern Military History, 1450–1815*, ed. G. Mortimer (New York: Palgrave Macmillan Ltd, *2004), 108*.

139 Stephen Morillo, Jeremy Black a Paul Lococo, *War in World History Society, Technology, and War from Ancient Times to the Present, Volume II.*, 310.

140 Geoffrey Parker, *The Military Revolution: Military Innovation and the Rise of the West, 1500-1800* (Cambridge: Cambridge University Press, 1996), 50.

141 Parker, *The Military Revolution: Military Innovation and the Rise of the West, 1500-1800*, 65.

142 Black, *European Warfare 1494-1660*, uvádí příklady ohrožení civilistů během 16. a 17. století ze strany vojáků.

143 Monro, *Expedition, Part I*, 27 *„some Villaines, who were gone a plundering in the Towne."*

144 Monro, *Expedition, Part II*, 47 *„was executed at Statin, for having, contrary to his Majesties Articles and discipline of warre, beaten a Burger in the night."*

145 Frank Tallett, *War and Society in Early Modern Europe, 1495-1715* (Londýn a New York: Routledge, 1997), 123.

veřejně, aby potrestaní sloužili jako exemplární příklad a odrazovali potenciální porušování pravidel.

Něco podobného nastalo již ve středověku, kdy se katolická církev pod formulí *pax Dei* snažila omezit násilí na dětech, ženách a rolnících ze strany válčící šlechty.[146] To je ve shodě jak s deklarovanými pravidly války, tak s Monroovým pojetím. Z válečného konfliktu jsou tedy vyjmuti civilisté a jejich zahrnutí je trestáno. To bylo poměrně pragmatické, neboť armády si nemohly dovolit znepřátelit si civilisty, kteří byli zdrojem jak jídla, přístřeší, tak i informací o pozici protivníka.[147]

Bojový výkon

Použití násilí proti civilistům je určitým způsobem tedy zakázáno. Monro pojímá ty, kteří se takto chovají, nehodné nazývat se vojáky. Ti mají tedy soupeřit jen mezi sebou. Je dle Monroa nějakým způsobem regulováno násilí mezi vojáky?

Jednoznačně ano, podívejme se jak: *„poctili jsme je nejprve salvou z muškety, v případě, že by považovali za neslušné přijít k nim bez upozornění."*[148] Zdá se tedy, že už není nutné být v nevyhnutelné blízkosti nepřítele, ale je potřeba ho upozornit na to, že bude ohrožen. V tom momentě je schopný se bránit, opětovat palbu. Tímto způsobem, ač je boj veden na dlouhou vzdálenost, je neutralizováno to, že je možné zaútočit, aniž by byl střelec sám ohrožen na životě. Zdá se tedy, že přepadnout někoho ze zálohy, bez upozornění, je tedy nečestné: *„odměna, která čeká ti, kteří někoho hanebně zabijí přepadením."*[149]

Tento koncept může být určitou rekonfigurací středověkého zahajování turnají, které vyžadovali určité formality při vyhlášení nepřátelství.[150] Anderson uvádí, že až do konce 16. století, obléhání, které nezačalo vysláním parlamentáře s žádostí o kapitulaci,

146 Fernando González de León, „Soldados Platicos and Caballeros: The Social Dimensions of Ethics in the Early Modern Spanish Army" in The Chivalric Ethos and the Development of Military Professionalism, *ed. D.J.B. Trim (Leiden: Brill, 2003)*, 48, podrobněji: Thomas Head, „The Development of the Peace of God in Aquitaine (970-1005)." *Speculum* 74, no. 3 (1999): 656-86.

147 Parker, „The war in myth, legend and history", 171.

148 Monro, *Expedition, Part II,* 52 *„honouring them first with a Salve of Muskets, lest they should thinke it discourtesie, to have come unto them without sending before..."*

149 Monro, *Expedition, Part I,* 3 *„the reward whereof doth still awaite them with shame in a killing ambush"*

150 G. I. A. D. Draper, *„The Interaction of Christianity and Chivalry in the Historical Developement of the Law of War,"* International Review of the Red Cross, *Vol. 5 No. 46, (leden 1965): 21.*

bylo nelegitimní.[151] Najdeme něco podobného v Monroově deníku? Ano, a to hned na několika místech.

Zaměřme se na obsazení pevnosti na ostrově Feamor, jejíž posádka se vzdala ještě před regulérním začátkem obléhání.[152] Monro to hodnotí takto: *„Tato pevnost, kterou by každý odhodlaný velitel udržel po tři dny, byla hanebně odevzdána...což by jim nakonec vysloužilo lepší podmínky milosti a čestnější dohodu."*[153] Dle deníku se zdá, že obvyklý průběh obléhání vypadal takto:[154] byla vypálena první salva z děl, poté bylo nabídnuto příměří, které mělo být obránci odmítnuto. Palba pokračovala a těsně před prolomením vnitřní obranné linie bylo nabídnuto další příměří, na to což mělo být přistoupeno. V tomto momentě získaly oblehatelé nejlepší podmínky pro opuštění své pevnosti: *„vypochodovat se zavazadly a táborovou pakáží, za zvuku bubnu. Bale an Bouche, a s přiznaným doprovodem do Lukstadtu."*[155], popřípadě: *„měli vypochodovat se zavazadly a táborovou pakáží, kavalérie i pěchota v plné výzbroji..."*[156]

S tím souhlasí i John W. Wright, jeho práce se týká obléhání v 18. století, ale zdá se, že proces probíhal obdobně. Posádka, která se odvážně bránila než bylo umožněno rozmístění průlomové baterie, nebo se bránila až do vyčerpání zásob, si dle válečných zvyklostí vysloužila čestný odchod.[157] Reprezentaci tohoto odchodu vidíme výše. Všimněme si toho, že jsou obráncům ponechány zbraně, zavazadla, mohou dokonce pochodovat za zvuku bubnu. To je velice zajímavé, jelikož posádka, která se při obraně zachovala jinak než měla, jako ta na ostrově Feamor, získala naprosto odlišné podmínky: *„měli zanechat své zbraně, táborovou pakáž a munici v pevnosti."*[158]

Z toho nám plyne, že možnost opustit pevnost určitým způsobem (plynoucím z čestné dohody-*honourable Accord*), mohli bychom snad říci lidově „se vší parádou", byla projevením cti a obdivu ze strany dobytelů. Dle Wrighta podmínky kapitulace přímo

151 Matthew Smith Anderson, *The Origins of the European State System 1494–1618* (Londýn & New York: 1998), 25.
152 Monro, *Expedition, Part I*, 46.
153 Monro, *Expedition, Part I*, 47 *„This Fort was scurvily given over, which any resolute Commander could well have kept for three dayes,..., which at last would have made him get better Conditions of Quarters, and a more honourable Accord."*
154 Monro, *Expedition, Part I*, 12.
155 Monro, *Expedition, Part I*, 12 *„march out with bag and baggage, Drummes beating, Bale an Bouche, with a Convoy granted to them to Lukstad."*
156 Monro, *Expedition, Part II*, 15 *„they should march out with bagge and baggage, Horse and Foot, with full Armes."*
157 John W. Wright, „Sieges and Customs of War at the Opening of the Eighteenth Century," *The American Historical Review* 4/39 (1934): 641.
158 Monro, *Expedition, Part I*, 46 *„that they should leave their Armes, Bag/ gage, and Amunition within the Fort."*

reflektovaly přiznaný přísun cti obráncům. Určité držení zbraní bylo čestnější než jiné. Pro náš příklad je zajímavá přítomnost bubnů a trubek, ticho bylo ponižující.[159] Možnost, ponechat si své zbraně, zřejmě symbolizovala možnost reagovat na případný útok a možná snad i nepůsobit jako zajatec. Podobnou symboliku má i výraz *Bale an Bouche,* který v podstatě znamená kule v ústech, což byl obvyklý způsob, kterým mušketýři nabíjeli své zbraně. Poražení dokonce získali doprovod do nejbližšího města.[160]

Velice zajímavou pozici v tomto rituálu měla standarta. Major Wilson, který správně provedl výše popsané opuštění pevnosti, však zapomněl do podmínek uvést standarty: *„byl donucen bez standart pochodovat do Lukstadtu, kde byl za svůj omyl s ostudou degradován."*[161] Důležitost standar**t** má své počátky již ve středověku. První použití unikátních praporů u stálých jednotek můžeme najít ve vojsku Karla Smělého v 15. století.[162] Jejich praktický význam byl ten, že se staly orientačním bodem v nepřehledné bitevní vřavě.[163] Jejich symbolika je však jiného rázu. I dle toho, že byl major Wilson degradován, můžeme usoudit, že se nejednalo o obyčejný předmět. Jejich získání se často považovalo za trofej, nepochybně prokazující pokoření nepřítele: *„jejich standarty byly přineseny a rozloženy na našich bateriích jako znamení vítězství Jeho Výsosti."*[164] Zajímavá proměna tohoto pojetí však nastává v momentě, kdy Monro uvádí, že polní maršál Pappenheim obsadil město Stoade a při útěku zdejší posádky: *„získal část jejich standart/praporů, jako trofej svého vítězství....zůstali dlouho neosvobozeni v Mindenu."*[165]

Standarta je tedy Monroem považována jako symbolické synonymum a reprezentace pluku. Mohli bychom snad říci, že byla jeho zosobněním. Čeština má v tomto směru krásné slovo prapor, které je označením pro batalion. Z těchto informací

159 Wright, „Sieges and Customs of War at the Opening of the Eighteenth Century," 641.
160 Barbara Donagan, „The Web of Honour: Soldiers, Christians, and Gentlemen in the English Civil War", *Historical Journal*, 44 (2001), 385.
161 Monro, *Expedition, Part I,* 12 *„was forced to march without Colours to Lukstad, where, for his over-sight, he was set from charge, with disgrace"*
162 Stephen Morillo, Jeremy Black Jeremy a Paul Lococo, *War in World History Society, Technology, and War from Ancient Times to the Present, Volume II.*, 309.
163 Donagan, „The Web of Honour", 383.
164 Monro, *Expedition, Part II,* 18 *„their Colours brought to be planted and spred on our Batteries, as tokens of his Majesties victory."*
165 Monro, *Expedition, Part II,* 137 *„he did get divers colours of theirs, as Trophees of his victorie....being long kept unrelieved at Minden."*

snad můžeme odvodit, proč byl major degradován, a proč mělo určitou důležitost možnost pochodovat s *„...s vlajícími standartami."*[166]

Věnujme se teď situaci, jaká nastala, pokud některá ze stran nepřistoupila na příměří a odmítla opustit pevnost. Z důvodu vstupu císařských vojsk do Holštýnska, kolem března roku 1627, což znamenalo přímé ohrožení dánského území, dostal major Dunbare za úkol obsadit se čtyřmi skotskými rotami přechod u hradu Bredenberg. Hrad oblehl generál Tilly s vojskem čítajícím deset tisíc mužů, což byla masivní převaha oproti přibližně pěti stům obráncům. Poté, co byl major podruhé vyzván ke klidu zbraní a opuštění hradu, nařídil Tilly generální útok.[167] Major nedodržel předepsaný rituál, což způsobilo: *„odpověď tak rozčílila nepřítele, že slíbil, že jestli je překoná, všichni zemřou bez slitování."*[168] A opravdu následoval masakr: *„nečinili rozdíl mezi stavy, věkem ani pohlavím, všechny stejným způsobem krutě zabili."*[169]

Co nám tedy z tohoto vyplývá? Rituál opuštění pevnosti je v podstatě způsobem, jak přisoudit čest poraženým a ponechat jim možnost bezpečně opustit pozici. Kromě vyjímečných případů, obránci nebyli nuceni při obraně položit život. Tento systém byl také založen na udržení vzájemné důvěry. Vojáci museli mít jistotu, že s nimi bude jednáno, tak jak je dohodnuto.

Zvláštním případem důvěrného vztahu mezi stranami byla také výměna zajatců: *„toho času, Jeho Výsost ke mně poslala plukovníka Holka (který byl na čestné slovo (parole) uvolněn nepřítelem ze zajetí, aby získal své výkupné)."*[170] Možnost někoho propustit, aby mohl jít pro své výkupné, nám připadá velice podivná. I když se navrátil do svého tábora, stále byl *de facto* vězněm. Přísahal, že se navrátí, pokud peníze neseženе, nebo pokud nenajde někoho ze zajatých, koho by za sebe vyměnil. Šlo o systém výhodný pro obě strany, proto byl udržován, porušení podmínek bylo obecně nečestné.[171] A tímto způsobem také udržováno.

166 Monro, *Expedition, Part II*, 19 *„flying Colours."*
167 Monro, *Expedition, Part I*, 39.
168 Monro, *Expedition, Part I*, 39 *„answer so incensed the enemy against them, that they sware, if they got the upper hand over them, they should all die without quarters."*
169 Monro, *Expedition, Part I*, 39 *„making no difference of qualitie, age, nor sex, but all alike cruelly put to death."*
170 Monro, *Expedition, Part I*, 59 *„By this time, his Majesty did send Colonell Holck unto me (being come loose from the enemy on Parole to solicite his Ransome)."*
171 Donagan, „The Web of Honour", 379.

Pokud selže systém vzájmné důvěry a „rivality" jako v případě obležení hradu Bredenberg, není přistoupeno na smír, obránce nemůže čekat šetrné zacházení, dochází ke generálnímu útoku,nezastavitelnému masakru, který se zřejmě neřídí žádnými pravidly. Ti, co rituál odmítnou, ztrácejí nárok na milost. Vidíme, tedy že čest hrála poměrně důležitou roli při vedení boje.

Napovídá nám to částečně i o charakteru dobového vedení války. Zdá se, že to nebylo zaměřeno na totální zničení protivníka jakýmikoliv prostředky, ale slovy Roberta Monroa: *„bojovat odvážně a dlouho s mečem nebo kopím, více pro čest z vítězství, než pro touhu po krvi."*[172]

Jedním ze způsobů obrany pevnosti byly noční výpady do linií postupu, *neboli útočných zákopů,* přibližujících se k pevnosti. Dle Monroa byly zdrojem cti:*„učinit výpad na nepřítele pro čest svých krajanů."*[173] Cílem bylo poškodit děla útočníka, popřípadě zákopové práce. Docházelo ke kontaktnímu souboji mezi vojáky za použití chladných zbraní. Muškety nebo píka byly už z charakteru akce a limitace velikostí zákopu nepoužitelné. Bylo nutné se vyzbrojit jinak: *„...někteří z nich byli vyzbrojeni halfpikes, bijáky a meči."*[174] Výpad vyžaduje naprosto odlišné schopnosti v porovnání s obvyklým útokem ve formacích, důraz je naopak kladen na individuální bojový výkon, dochází ke krvavému střetu s nepřítelem.

Zisk cti ve spojení se válčením a projevem odvahy souvisel tradičně s aristokratickým pojetím cti. Bojem muži stvrzovali, že jsou hodni svého postavení skrze projevení odvahy, výdrže a zdatnosti. Chtěli tak činit stejným způsobem jako jejich předci. Důležité bylo jít příkladem ostatním a tím si získat prestiž.[175] Často byl navíc boj pojímán jako způsob potvrzení své mužnosti.[176] Bezesporu zde vidíme důležitost válčení a jeho spojitost se ctí a osobní hodnotou.

---

172 Monro, *Expedition, Part II,* 151 *„to fight valiantly and long with the Sword and Launce, more for the honour of victory, then for any desire of shedding of bloud."*

173 Monro, *Expedition, Part I,* 78 *„for the credit of his Country-men, to make an out-fall upon the Enemy."*

174 Monro, *Expedition, Part I,* 74 *„some of them being Armed with halfepikes, Morgan sternes and swords."*

175 Alastrair J. Macdonald, „Courage, fear and the experience of the later medieval Scottish soldier", *Scottish Historical Review*, vol 92, no. 2 (2013): 185 -190.

176 Charles Carlton, *This Seat of Mars: War and the British Isles 1482-1746* (New Haven, CT, Yale University Press, 2011), 74.

Nicméně čest získaná tímto způsobem byla vysoce hodnocena zejména kvůli tomu, že byla výsledkem individuální snahy.[177] O problematice individuality v raněnovověkých armádách jsme se již zmínili. S tímto se Monro vypořádává takto: *„čest vést útok v předvoji padla na mě a mé muže....“*[178] Zde vidíme, že účastnit se boje v první linii dle Monroa přinášelo určitou čest, ale nejen veliteli, ale i jeho mužům. Objevujeme zde určitý prvek sdílené cti.

To nám nepřipadá tak záhadné, pokud si uvědomíme, že skotská společnost byla velice úzce pokrevně propojena systémem klanů. Je však docela dobře možné, že důraz na sdílení cti byl určitou měrou ovlivněn i kolektivním charakterem mechaniky boje armád taktického systému *pike and shot*.

Věrnost

Určitým způsobem je čest v Monroově pojetí také propojena s chováním ke svým spolubojovníkům: *„někteří z jeho přáteli, kteří mu pomohli pryč, s ním šli dále než bylo nutné pro jeho bezpečí nebo jejich čest.“*[179] Bylo tedy určitým způsobem důležité postarat se o raněného bojovníka, velala tomu čest.

Příslušnost k pluku a utužení vazeb v armádách bylo v raném novověku způsobeno hned několika jevy. Dlouhotrvající společně strávenou službou, společným drilem a uniformami. Případ skotských válečníků byl v tomto směru poměrně unikátní ještě v jednom směru. Roger B. Manning vypočítává dvacet sedm důstojníků s příjmením Monro přítomných v armádě Gustava Adolfa.[180] Členové klanu byli svázáni s vůdcem klanu nejenom často pokrevně, ale také feudální přísahou.[181] Byli tedy povinni následovat ho do boje. Ač pokrevní příbuzenství jistě hrálo roli při uvažování Roberta Monroa, je nutné projevit opatrnost při hodnocení jeho významu.

Zdá se, že důležitým faktorem bylo také pouto stvořené sdílením nebezpečí: *„sdílením stejného nebezpečí proti jejich nepřátelům, je přinutilo se nazvájem milovat.“*[182]

177 Trim, ed. *The Chivalric Ethos and the Development of Military Professionalism*, 29.
178 Monro, *Expedition, Part I*, 51 *„the honour of the Avangarde or leading fell on me and mine."*
179 Monro, *Expedition*, V *some of his Camerades, which helpt him off, going farther with him than he thought needfull for his safetie, or their credit."*
180 Roger B. Manning, *An Apprenticeship in Arms: The Origins of the British Army 1585-1702*. (Oxford: Oxford University Press , 2006), 69.
181 Hill, *Celtic Warfare, 1595-1763*, 15.
182 Monro, *Expedition, Part I*, 21 *„having been companions of equall danger against their enemies, made them love one another."*

Tento svazek je však rozšířen i na ostatní aktéry, ne jen členy vlastního pluku, neboť Monro mluví k německým vojákům, když říká: *„když vojáci a důstojníci upřednostňují své pohodlí před bezpečím svým přátel v nebezpečí, pak tací mohou být právem bez skromnosti nazváni hlupáky. Ti, co opustí své přátele, ztrácí dobré jméno a jejich reputace a odvaha jsou zpochybněny.“*[183]

Věrnost přátelům má však zdá se ještě jeden rozměr, dle Monroa jsou prostředkem upomínky naší cti: *„v upomínce jeho šlechetnosti a odvahy, všichni důstojníci pluku nosili černou smuteční stuhu.“*[184] Toto tvrzení dostane větší význam v poslední kapitole.

Loajalita

Věnujme se nyní následujícímu úryvku: *„nejsme hodni nazývat se vojáky, pokud si víc ceníme shromažďování zlata,....než si ceníme získání nesmrtelně dobrého jména...protože musíme mít stále na paměti, že pravá čest pochází pouze z ctnostných činů, které náš činí více ambiciónimi při získávání cti, než nedovolené zisky získáné lakomstvím.“*[185]

Zde se Monro vymezuje proti materiálním státkům, jakožto zdroji cti, ta v jeho pojetí souvisí pouze ctnostnými činy. Musíme ale zdržet extrémního pohledu, bylo by příliš, myslet si, že dle Monroa peníze nemají žádnou váhu.

Peníze byly elementární podmínkou vedení války: byly potřeba na nákup zbraní, munice, potravy pro muže i koně. V raněnovověkých armádách navíc z většiny sloužili žoldáci, kteří pokud nedostávali svůj pravidelný žold, tak dezertovali nebo organizovali vzpoury.[186] Stejným způsobem pracuje s tématikou materiální odměny i Monro. Skotským vojákům byl vyplácen plat, jako každým jiným, reprezentaci tohoto tvrzení

183 Monro, *Expedition, Part I*, 72 *„when Souldiers and Officers preferre their ease, with whole skinnes, to the safetie of their Camerades in danger, then such may be justly called sim/ ple, without moderation, abandoning their Camerades, they lose their good name, and bring their reputation and valour in question.''*

184 Monro, *Expedition, Part I*, 11 *„in remembrance of his worth and valour, the whole Officers of the Regiment did weare a black mourning Ribben.''*

185 Monro, *Expedition, Part II*, 179 *„we are not worthy the name of Souldiers, if we glory (as many doe) more in gathering riches (that perish faster than they come) ..... for we must thinke still, that true honour doth consist onely in vertuous actions, which should make us more ambitious of credit, than of unlawfull gaine attained unto by avarice."*

186 Stephen Morillo, Jeremy Black Jeremy a Paul Lococo, *War in World History Society, Technology, and War from Ancient Times to the Present, Volume II.*, 309.

najdeme v deníku bezpočet.[187] Je to dle Monroa prostředek udržení disciplíny: *‚Vojenská disciplína je ztracena, když krutost a lakota důstojníků zahrnuje i odepírání finančních prostředků vojákům.“*[188]

V následující ukázce Monro opět zdůrazňuje nutnost oceňování věrné služby: *„námaha, dřina a cestování odvážných mužů by mělo být odměněno se ctí a ziskem těmi, kterým věrně slouží.“*[189]

V návaznosti na předchozí úvahy by bylo možná nepřesné, považovat za takovou odměnu peníze nebo majetek. Zdá se, že Monro míří jiným směrem: *„...jsem toho názoru, že se správně postará o svou ženu, děti a přátele, ten, který jim po své smrti zanechá nesmrtelné jméno, spíše než je učinit bohatými ve jménu Ďábla nepovoleným dobýváním.“*[190]

Je dost pravděpodobné, že spojením *nesmrtelné jméno* Monro naráží na povyšování do šlechtického stavu, kterému se dostalo několika významným skotským generálům třicetileté války, například Alexandru Lesliemu, Patricku Ruthvenovi, ale i plukovníku Donaldu Mackayovi.

Za vlády Jakuba I. a jeho syna Karla I. skutečně došlo k výraznému rozšíření šlechtické vrsty. Pasivní role panovníka jako pouhého stvrzovatele titulů vedla ke snahám o posílení vlivu koruny v této sféře. Král se pokoušel přesvědčit šlechtu, že zdrojem cti není vrozené postavení, ale spíše služba panovníkovi, založená na individuálních kvalitách jednotlivce. 191 Monro se k tomuto vyjadřuje takto: *„Mělo by být povinností odvážného generála volit chrabré a ctnostné velitele, nehledě na to, odkud přišli, ale na to kde a jak dlouho se učili být cnostnými.“*[192]

Toto zjištění dostává velice zajímavý rozměr, když si uvědomíme, že Monro byl členem mladší větve klanu Monro, na rozdíl od svého bratrance, který byl jeho vůdcem a

187 Např. Monro, *Expedition, Part I*, 10, 34.

188 Monro, *Expedition,Part II*, 198 *„Militarie discipline is lost, when the crueltie and avarice of Officers is extended in detaining of Souldiers meanes.''*

189 Monro, *Expedition, Part II*, 96 *„valourous men their labours and travells ought to be rewarded, with honour and profit, by those they did truely serve."*

190 Monro, *Expedition, Part II*, 146 *„am of the minde, he hath provided well for his wife, children, and friends, that leaves an immortall name behinde him for himselfe and his after death, rather than to leave them rich in the Devills name by unlawfull Conquest.''*

191 Keith M. Brown, „Honour, honours and nobility in *Scotland* between the reformation and the national covenant," *The Scottish Historical Review, Volume 91 Issue 1* (March 2012), 42-75.

192 Monro, *Expedition, Part I*, 20 *„It should then be the duety of brave Generalls to make choice of brave and vertuous Commanders, not as king of whom they come, but where, and how long, have they practised to be vertuous."*

navíc i baronem. Ten se zřejmě řadil mezi skotskou *peerage*, kdežto autor deníku nikoliv. Jeho pozici bychom mohli snad definovat jako *gentry,* i když to je pojem používající se až od vlády Karla I..[193] Alexis Grosjean uvádí, že mezi vojáky se rozmáhala víra, že ctnosti, projevené na bojišti, určitým způsobem mohou negovat striktní sociální hierarchii skotské společnosti.[194] Někteří Skotové tak mohli službu v zahraničí brát jako možnost vzestupu na sociálním žebříčku.

Po ukončení dlouholetého sporu mezi Anglii a Skotskem sloučením obou zemí do personální unie roku 1603, přišli skotští válečníci v podstatě o možnost získání cti bojem na domácí půdě, museli tedy svou pozornost obrátit jinam.[195] Švédsko bylo jednou z tradičních zemí, kde Skotové nacházeli uplatnění jako vojáci již od poloviny 16. století. Potřeba vojenské síly ve švédském vojsku se značně zvýšila po rozpoutání války Švédska s Polsko-litevskou Unii. V té době nacházíme kořeny služby některých významných generálů švédských vojsk původem ze Skotska, například již výše zmínění Alexander Leslie a Patrick Ruthven, dále David Drummond, James King, generál fortifikací Frances de Traytorrens a další. Švédská armáda byla v 17. století otevřená povyšování na základě bojových zásluh a výkonů, i to zřejmě některé Skoty přitahovalo na této severské zemi.[196] Povyšení sebou dle Monroa neslo určitý zisk cti: *„do nejvyššího stupně cti být generály, jak se podařilo některým ctnostným kavalírům ve službách švédské koruny."*[197]

Skotové kromě pozic v nejvyšší švédské generalitě, zastávali i nezanedbatelné procento švédského důstojnického sboru obecně. Tvořili přibližně čtvrtinu až pětinu všech důstojníků. Stejně zastoupeni byli Skotové i mezi řadovými vojáky, to nám vypovídá o poměrně významné pravomoci nad ostatními národy.[198] To potvrzuje i Monro: *„toho času bylo také ve službách jeho Veličenstva velké množství kavalírů našeho*

193 Roger B. Manning, *An Apprenticeship in Arms: The Origins of the British Army 1585-1702. (Oxford: Oxford University Press , 2006)*, 70.
194 Grosjean. *Alexander Leslie and the Scottish Generals of the Thirty Years' War, 1618-1648*, 27.
195 Charles Carlton, *This Seat of Mars: War and the British Isles 1482-1746* (New Haven, CT, Yale University Press, 2011), 70.
196 Manning, An *Apprenticeship in Arms: The Origins of the British Army 1585-1702* , 71.
197 Monro, *Expedition, Part II*, 14 „*to the top of honour to bee a Generall; as some of our worthy Countrimen have done under the Crowne of Sweden.*"
198 Grosjean, *An Unofficial Alliance, Scotland and Sweden 1569-1654*, 107.

národa, kteří byli poctěni velením nad cizinci, jak Němci, tak Švédy."[199] *Autor deníku to považuje za známku cti, velet cizím národům.*

Z těchto několika předchozích řádků můžeme usoudit, že obsazení určité pozice ve vojenské hierarchii sebou logicky neslo určitou čest. Tato pozice byla v ideálním případě odměnou za určité schopnosti, byla oceněním vnitřních kvalit: *„i když jejich povýšení nepřijde hned...dáno jako odměna ctností."*[200] V tomto momentě se nám propojují kategorie loajality, cti a disciplíny, jakožto „vnitřní disciplíny". To je v protikladu s tradičním aristokratickým pojetím cti, které bylo založené na dědičnosti.

Ctnosti

Pojetí cti založené na vnitřních kvalitách bylo ve shodě se soudobou humanistickou kritikou aristokracie, která násilné řešení urážek na cti považovala za barbarské. Inspirována antickým myšlením zdůrazňovala založení nobility na ctnostech, ne dědičnosti. Představiteli tohoto proudu byli například Erasmus Rotterdamský nebo Machiavelli, ve Skotsku například filosof John Mair.[201]

Jejich snahou bylo učinit pojetí cti méně agresivní a bojechtivé. Erasmus byl v tomto ohledu poměrně radikální, neboť považoval válku za protitezi civilizované společnosti a neobhajitelnou za jakýchkoliv okolností.[202]

Dalším z vlivných filosofických směrů tehdejší doby byl neostoicismus.[203] Justus Lipsius, čelní představitel tohoto myšlenkového proudu, kladl důraz na disciplínu tvořenou pravidelným drilem, striktními omezeními, sebekontrolou a systémem odměn a trestů. Odkazuje se na Cicera, když tvrdí, že vojenské ctnosti jsou nadřazeny všem ostatním. Cílem bylo fyzické i morální zušlechtění jedince. Pracuje také se základními pojmy římského stoicismu – sebekontrolou, uměřeností a abstinencí.[204]

---

199 Monro, *Expedition, Part II,* 108 *„at this time also there were a great many worthy Cavaliers of our Nation under his Majestie, who,.... were honoured in commanding of strangers, both Dutch and Swedens."*

200 Monro, *Expedition, Part I,* 36 *„though their advancement or preferment come not at first,...., given by man as the reward of vertue."*

201 James Bowman, *Honor: A History.* (New York Encounter Books, 2007), 43; Brown *„Honour, honours and nobility in Scotland between the reformation and the national covenant,"* 46.

202 Tallett, *War and Society in Early Modern Europe, 1495-1715*, 238.

203 Více viz.: Allan, David. *Philosophy and Politics in Later Stuart Scotland: Neo-stoicism, Culture, and Ideology in an Age of Crisis, 1540-1690. East Linton, Scotland: Tuckwell Press, 2000.*

204 Gerhard Oestreich, *Neostoicism and the early modern state* (Cambridge University Press, 1982), 52.

Zdá se, že Monro mohl být neostoicismem inspirován. Jeho záliba v antice je více než zjevná skrze jeho početné citování například Seneky, Aristotela, Cicera, Oktávia nebo Caesara. Na první pohled překvapivá Monroova vzdělanost však ztrácí svou záhadnost, když si uvědomíme, že studoval na *college: „naše přátelství bylo láskyplné, nejprve na college..."*[205] Tímto přítelem autor myslí Johna Hepburna, který dle dostupných informací studoval na St. Leonard's College při univerzitě St. Andrews, můžeme se tedy domnívat, že toto bylo místo, kde i Monro obdržel vyšší vzdělání.[206]

Zákonem daná povinnost skotské aristokracie vysílat své syny, popřípadě dcery do škol ve Skotské nížině, byla jedním z bodů Statuty z Iony z roku 1609, kterou se dvůr Jakuba I. snažil „poangličtit'' a „zcivilizovat'' Skotskou vysočinu. Nižší vrstě obyvatelstva měla být ponechána skotská gaelština a tradiční způsob života.[207] Jedná se o jazyk keltské větve indoevropské jazykové rodiny, který byl do Skotska uveden irskými migranty.[208] Není tedy překvapivé, že byl Mackayův pluk svými současníky, i z řad skotských „lowlanders'', označován jako irský- jejich řeč se podobala více irštině než angličtině.[209]

Pro naše téma se zdá velice zajímavé, že tímto myšlenkovým proudem byl evidentně inspirován Mořič Nasavský při zavádění svých militárních reforem, které pak byly hromadně imitovány ve většině západní Evropy.[210] Justus Lipsius by v tomto případě (ve smyslu kulturních dějin války) stál u zrodu raněnonověkých armád, která dominovala bojišti třicetileté války.[211] Mnohovrstevnatý kulturní koncept, který vedl k úspěšnosti holandského modelu armád, dle některých autorů dotvářela ještě kalvinistická víra se svým důrazem na poslušnost a morálku. Věnujme se nyní tedy tomu, jakou roli hrála víra ve světě Roberta Monroa.

---

205 Monro, *Expedition, Part II*, 75 *„we were Camerades in love: first at Colledge.''*

206 Leslie Stephen, Sidney Lee, eds. „Hepburn, John (1598?-1636)" *in Dictionary of National Biography* ***25****. (Londýn: Smith, Elder & Co., 1891). Dostupné online na „https://en.wikisource.org/wiki/Index:Dictionary_of_National_Biography_volume_26.djvu ", navštíveno 1. 6. 2016.*

207 Julian Goodare, „The Statutes of Iona in Context", in *The Scottish Historical Review*, Vol. LXXVII, No. 2013 (duben 1998), 52.

208 William Lamb *Scottish Gaelic.* (Munich: Lincom Europa, 2001), 6.

209 Manning, An Apprenticeship in Arms: The Origins of the British Army 1585-1702, 78.

210 Philip S. Gorski and Inc ebrary, *The Disciplinary Revolution: Calvinism and the Rise of the State in Early Modern Europe.* Chicago: University of Chicago Press, 2003), 74.

211 K vlivu neostocismu Gorski and Inc ebrary,*The Disciplinary Revolution: Calvinism and the Rise of the State in Early Modern Europe*, 74.

Víra

Je skutečně možné, že Monroovo přísné pojetí disciplíny je určitým způsobem ovlivněno i jeho kalvinistickým vyznáním.[212] Disciplína byla totiž pro otce kalvinismu, Jana Kalvína, jedním z pilířů správné církve. [213] Její vymáhání bylo hlavním úkolem ženevské konzistoře, která postihovala věřící, kteří se chovali v rozporu s desaterem. Zároveň bylo trestáno i nevhodné chování jako opilství, lenost, hazard, nebo i nezaměstnanost.[214] Stejným způsobem vyžadovala poslušnost a odříkání skotská *Kirk Session*, ta za výše zmíněné prohřešky trestala uvězněním, pokutami, či kolektivní tresty. Ve většině Skotska tyto duchovní soudy dokonce nahrazovaly soudy civilní.[215] Kalvín věřil, že disciplína je nutná pro to, aby člověk žil v dokonalé poslušnosti Boží vůli, a tím mohl spirituálně růst.[216]

Propojuje Monro nějakým způsobem disciplínu a víru? Ano. Jeho pojetí je ale založeno spíše na strachu: *„kde chybí strach z Boha...následuje zkáza lidí."*[217] Monro dále uvádí, za co Bůh trestá: *„Nepřítel ‚na druhou stranu, proti sobě a své armádě, za svou krutost použitou při mučení chudých a vymáhání, vyprovokoval Boží hněv, čímž zhoršil svůj trest."*[218] Zde tedy docházíme k tomu, že Bůh postihuje chování, které jsme již dříve vymezili jako nehodné toho, kdo se chce nazývat vojákem. Zdá se, že Monro používá „Boží hněv" jako prostředek dosažení disciplíny. Boží hněv nabývá různých podob: *„Bůh potrestal tyto lidi za jejich předchozí krutosti, sebral jim soudnoust a zmátl jejich úsudek."*[219] A dále: *„Bůh, spravedlivý soudce, trestá hřích hříchem..."*[220] Bůh je dle Monro sice všemocný: *„Bůh, tvůrce a činitel všech věcí."*, ale člověk má určitý prostor pro

212 Určuji dle proběhnuvší reformaci ve Skotsku roku 1560 a podle některých indícií v deníku.

213 Anthony N. S. Lane, „Was Calvin a Crypto-Zwinglian?" in *Adaptations of Calvinism in Reformation Europe: Essays in Honour of Brian G. Armstrong*, ed. Mack P. Holt (Ashgate Publishing, Ltd., 2007), 148.

214 Stuart D.B. Picken *Historical Dictionary of Calvinism* (Lanham, Toronto, Plymouth,UK: Scarecrow Press, 2011), 64.

215 Donald Macleod, „Scottish Calvinism: A Dark, Represive Force?", 209. Dostupné online: „biblicalstudies.org.uk/pdf/sbet/19-2_195.pdf", navštíveno 5. 6. 2016.

216 Gorski and Inc ebrary, The Disciplinary Revolution: Calvinism and the Rise of the State in Early Modern Europe, 20.

217 Monro, *Expedition, Part II*, 48 *„for where the feare of God is taken away,... ‚the ruine of the people doth follow."*

218 Monro, *Expedition, Part II*, 68 *„The enemy on the contrary provoked the wrath of God against themselves and their Army, for their cruelty used in torturing the poore, and forceing their monies from them did further their punishment."*

219 Monro, *Expedition, Part II*, 120 *„God would have these people punished for their former cruelties; and therefore he tooke away their judgment, and confounded their Counsell."*

220 Monro, *Expedition, Part II*, 127 *„God the righteous judge punisheth sinne with sinne.."*

jednání: *„...vidíme, že vítězství je od Boha, ale pro překonání nepřítele je velice potřebná a nutná odvaha a schopnosti velitele."*[221]

To je velice zajímavé, zdá se, že v tomto pojetí by snad mohl mít svobodnou vůli nehřešit a zachovat se tak, aby mu byl Bůh nakloněn a dařilo se mu? To je zřejmě možné: *„...žádný člověk nikdy nesloužil Bohu pro nic, ten odměňuje....Jeho Výsost se svou armádou ráno vysloužila Bohu, a v noci zvítězila nad svými nepřáteli."*[222]

To je však v příkrém rozporu s kalvinistickým učením, které naopak pojímá všechny lidi jako dědičně hříšné a nemožné tento stav změnit.[223] Dle doktríny kalvinismu mohou být úspěchy na tomto světě, ať už ve vojenském nebo „civilním" povolání známkou toho, že je člověk vyvolen ke spáse, člověk na to ale nemá žádný vliv. Toto všechno nám poměrně zajímavým způsobem naznačuje, že podle Monroa člověk je aktivním aktérem ve vztahu k omnipotentnímu Bohu, a že má možnost nehřešit. Stejně tak aktivní je i Bůh, který koná podle toho, jak se člověk chová. To je velice zajímavé vzhledem k proklamované autorově kalvinistické víře.

Zde se dostáváme na velice křehkou půdu. Možná by se snad mohlo zdát, že svým přesvědčením a pojetím svobodné vůle, hříchu a milosti se Monro přibližuje přímo ke katolictví: *„O Pane...v tobě je milost a velká spása."*[224]

Monro na několika dalších místech různým způsobem pracuje s tématem transcendence: *„Pane nech nás denně válčit v té duchovní válce, ve které můžeme věrně sloužit Králi králů a Bohu zástupů, kde budeme svádět správný boj proti našim spirituálním nepřátelům. Ten, který je překoná, vysloužíi si odměnu, místo pozemské slávy obdrží nesmrtelnou korunu slávy v nebi."*[225] Tento úryvek překypuje biblickou symbolikou. Monro se zde odvolává k vyšší autoritě, které slouží ve spirituální válce. Bůh zástupů dle některých interpretací Bible znamená „vůdce armády andělů", která vyhnala draka - *„ten dávný had, zvaný ďábel a satan, který svádí celý svět"*[226], z nebe. V

221 Monro, *Expedition, Part II*, 41 *„...victory we see be from God, yet to overcome an enemy, the courage and skill of Commanders is very requisit and necessary."*

222 Monro, *Expedition, Part II*, 37 *„...no man ever served God for nought, who rewardeth men,....., his Majesty with his Army having served God in the morning, at night he was made victorious over his enemies."*

223 Picken, *Historical Dictionary of Calvinism*, 87.

224 Monro, *Expedition, Part II*, 218 *„O Lord...for with thee is mercy, and great redemption."*

225 Monro, *Expedition, Part I*, 86 *„Lord therefore make us dayly to warre in that spirituall warfare, serving truely the King of Kings and Lord of hosts, fighting that good fight against our spirituall enemies, where he that overcomes, receives for a reward (instead of worldly glory) an immortall Crowne of Glory in the Heavens."*

226 Rev 12:9.

deníku Monro zmiňuje katolíky jako *„uctívači antikrista, toho ďáblova učení"*[227] a také *„nepřátelé Boha"*[228], můžeme tedy odhadovat, že zmíněnou spirituální válku vidí jako boj protestantů a katolíků, vůči čemuž na druhou stranu stojí jeho věroučné výklady, které jsou všechno, jen ne pravověrně kalvinistické.

Určitým způsobem se zdá, že Monro snad pojímá účast ve třicetileté válce jako jakousi křížovou výpravu: *„jak jsme následovali Lva ze Severu, nepřemožitelného krále Švédska, ve svádění bitev Pána, abychom mohli následně následovat Jezulátko do Nebeského Jeruzaléma."*[229] Za účelem osvobození: *„těch ubohých duší (bratří v Kristu), kteří byli dlouho drženi pod jhem a tyranií rodu z Rakouska."*[230] K tomu nutno přidat, že jednou z příloh deníku je příručka pro *Soldier of Christe*, což naše závěry ještě umocňuje.

Už raní křesťanští autoři často používali pojem *militia christi*, ovšem pouze jako metaforu, muži ve zbrani mezi nimi neměli valnou pověst. Alexandrijský teolog Origen tvrdil, že pravý „voják" Krista má být asketický a bojující s hříchem meditací a zbožností. Spojení *Soldier of Christ* a válečníků se objevilo až v 11. století v kontextu křížových výprav. I v této době však latinská církev obecně odsuzovala válečné násilí, požadovala však po rytířích, aby své schopnosti přesměrovali do „správných" cílů, do spirituální války. Církev tímto způsobem začala limitovat násilné aspekty rytířů a směřovat je určitým směrem, mimo křesťanský svět. Základnou pro ně byla mimo jiné teorie spravedlivé války sv. Augustina, která povolovala za určitých podmínek, například obrany nebo navrácení odcizeného území, křesťanům vést válku.[231] Válka byla považována jako forma pokání a způsob spásy.[232]

Někteří historici, jejichž práce jsou rovněž podstatné pro pochopení kontextu a následně i významu Monroova deníku, pracují s pojmem *protestant crusade,* a dávají ho do souvislosti s literární činností některých anglických autorů, například Philipa Sidneyho, kteří pobízeli anglické *gentlemany*, aby se zúčastnili bojů proti Habsburkům

227 Monro, *Expedition, Part II*, 168 *„the Antichristian Idolaters, that the Devills doctrine."*
228 Monro, *Expedition, Part II*, 67 *„the enemies of God."*
229 Monro, *Expedition, Part II*, 158, *„as we followed the Lyon of the North, the invincible King of Sweden, in fighting the Lords Battailes here, even so we shall follow the Lambe unto the Heavenly Ierusalem hereafter."*
230 Monro, *Expedition, Part II*, 62 *„those poore soules (our brethren in Christ) that were kept long under the yoke and tyranny of the house of Austria."*
231 Kenneth R. Chase, Alan Jacobs, *Must Christianity be Violent?: Reflections on History, Practice, and Theology* (Oregon: Wipf and Stock Publishers, 2007), 23-35.
232 Jonathan Riley-Smith, *The Crusades, Christianity and Islam* (New York: Columbia University Press, 2008), 7.

na kontinentě i na moři, podobnou rétoriku používali i pro dobývání Irska.[233] Tyto práce měly mít údajně určitý vliv na zahraniční politiku alžbětinské Anglie, jejíž přední osobnosti se navíc obávaly, že pokud padne Holandsko, Anglie bude další na řadě muset čelit španělské agresi.[234] Podobnými ideologickými termíny popisovali své zážitky i přímí účastníci Osmdesátileté války, jako například Thomas Churchyard, kaplan, který se účastnil obsazení španělského města Cadiz roku 1596 v rámci anglo-španělské války.[235] Zdá se, že rétorika *protestant crusade*, byla použita, aby se legitimovalo vyslání vojenské síly pro boj v cizím vojsku, a zároveň se mohla stá zdrojem cti.[236] Tímto způsobem vojáci nemohli být nazýváni žoldáky, kterými anglická i skotská aristokracie, vlivem četby děl Tacita a Machiavelliho, pohrdala.[237]

Tématika křížových bitev byla navíc umocňována publikacemi, které se zabývaly způsoby, jakými mohou a mají křesťané vést válku. Pro příklad *Speculum Belli Sacri* z roku 1624, nebo o dva roky později vydaná *Vox Belli* Thomase Barnese.[238]

Je možné, že Monro byl pod určitým vlivem těchto myšlenkových proudů, ale dle deníku se Monro nezdá být nějak nějak „fanaticky'' orientovaný na vedení „Boží války'' proti katolíkům nebo nevěřícím. Často projevuje sympatie se svými nepřáteli, jako například císařským generálem Tillym: *„pozoruhodný příklad starého expertního generála...byl generálem Katolické ligy: jeho konec by měl povzbudit všechny chrabré kavalíry, následující ctnostnou profesi válečníka, aby následovali jeho příklad v životě i smrti, jako stateční vojáci."*[239] Několikrát dokonce hovoří dokonce o Turcích: „...Turci dodržují přisnější vojenskou disciplínu než křesťané".[240] Pro sekundární význam náboženství pro skotské vojáky hraje i fakt, že někteří skotští profesionální vojáci římskokatolického vyznání se zúčastnili bojů na straně protestantů, například již zmíněný John Hepburn nebo generál Robert Maxwell, hrabě z Nithsdale.[241]

---

233 Roger B. Manning, *Swordsmen: The Martial Ethos in the Three Kingdoms* (Oxford: Oxford University Press 2004), 77.
234 Manning, *Swordsmen: The Martial Ethos in the Three Kingdoms*, 119.
235 Carlton, *This Seat of Mars: War and the British Isles 1482-1746*, 44.
236 Manning, *An Apprenticeship in Arms: The Origins of the British Army 1585-1702*, 44.
237 Manning, *An Apprenticeship in Arms: The Origins of the British Army 1585-1702*, 159.
238 Susan Juster, *Sacred Violence in Early America* (Philadephia: University of Pennsylvania Press, 2016), 90.
239 Monro, *Expedition, Part II*, 118 *„a notable example of an old expert Generall,..., being then Generall for the Catholique League: which end of his should encourage all brave Cavaliers, following the laudable profession of Armes, to follow his example in life and death, as valorous Souldiers."*
240 Monro, *Expedition, Part I*, 36 *„the Turkes do observe stricter discipline in their Armies then Christians do."*
241 Grosjean, *Alexander Leslie and the Scottish Generals of the Thirty Years' War, 1618-1648*, 41.

Co se týče propojení víry a zisku cti, zdá se, že dle Monroa boj ve „jménu Božím" čest přináší *„získat zde slávu a čest, a nesmrtelnou korunu po smrti, za dobré bojování bitev Páně?"*[242] Všimněme si však, že kromě cti, také slávu a *nesmrtelnou korunu*, které jsme si všimli v již dříve uvedeném citátu. Určitým způsobem se tedy navracíme k myšlence, že dle Monroa je boj ve jménu Boha cestou ke spáse. To je opět v příkrém rozporu s kalvinistickým učením, které odnímá člověku jakoukoliv možnost zajistit si vlastním přičiněním spásu, o věčném životě nebo věčném zatracení některých lidí už je předem rozhodnuto, nehledě na jejich činy.[243]

Ač je tato situace sebevíc zajímavá, rád bych však zamířil jiným směrem, neboť Monro navíc tvrdí: *„naše starost by měla být jen o zanechání věčně dobrého jména, tedy ať jsme pryč, tak jsme přítomni a ač jsme mrtvi, žijeme."*[244] To by mohlo opět odkazovat na již probírané povyšování do šlechtických titulů a získání si „jména", nicméně v tomto smyslu funguje jako mechanismus překonání konečnosti lidského života: *„přinesli čest sobě a své zemi...víme, že tu nejsme navždy, ale to co jsme získali je stálé."*[245]

Snad tedy můžeme vyvodit, že jakoukoliv symboliku Monro používá, zřejmě se mu jedná o získání nečeho trvalého, nemateriálního, něčeho co překoná chatrnost lidského života: *„naše věčná sláva nás musí přežít."*[246] Zdá se, že v tomto případě vynechává Boha, jako toho který zajišťuje nesmrtelnost, tu si jedinec zajistí sám a žije mezi lidmi, v jejich paměti.
Sám tím překračuje horizont svého života: *„v podstoupení dočasné smrti pro věčnou slávu."*[247]

Tento poslední citát Monro uvádí v souvisloti s obléháním Stralsundu, kde byl Mackayův pluk nucen šest týdnů nepřetržitě bránit část městských hradeb, která byla pod neustálým náporem císařských jednotek. Vítězství se dožila méně než polovina pluku, což v tom momentě znamenalo přibližně pouhých 400 Skotů.[248] To nám dává jasný obraz, proč Monro zážitek komentuje tímto způsobem: *„jsme si jisti, že nemůžeme*

242 Monro, *Expedition, Part II*, 167 „*obtaine Glory and honour here, and an immortall Crowne after death, for fighting well the Battells of the Lord?*"
243 Picken, *Historical Dictionary of Calvinism*, 154.
244 Monro, *Expedition, Part II*, 63 „*our care should bee onely for a perpetuall good name to leave behind us, that so being absent wee are present, and being dead, wee live.*"
245 Monro, *Expedition, Part I*, 80 „*having brought credit to themselves and Countrey..... we knew were not alwayes to stay; yet what we have gained, is permanent and eternall.*"
246 Monro, *Expedition, Part I*, 35 „*our eternall fame which must live after us.*"
247 Monro, *Expedition, Part I*, 73 „*in undergoing a temporall death for eternall fame and glory.*"
248 Parker, „The war in myth, legend and history," 172.

žít dlouho a nejisti, jestli vůbec budeme žít, jsme jako lístky na stromech, jsme hračkou pro každý závan větru."[249] Křehkost lidkého života v kontrastu s ničivou sílou války, jež rozsévá smrt všude kde může, je více než zjevná. V tomto kontextu se zdá, že Monro usiluje o překonání této síly něčím, co nemůže píka, meč, kulka ani dělová koule zničit, tedy slávou a pověstí. Z našeho dnešního pohledu, je tak až svým způsobem magické, že se Monroovi tento záměr povedlo dotáhnout do zdárného konce, neboť skrze svůj deník *žije, byť je mrtev.*

249Monro, *Expedition, Part I*, 73 *„we are sure we cannot live long, and uncertaine if we live at all, being like leaves on trees, we are the sport of every puffe that bloweth."*

Závěr

Disciplína je podle Monroa základem vojenské profese. Pikenýr je proto nejčestnější pozicí v armádě, jeho čestnost zčásti zřejmě vychází i z vysoké disciplinovanosti, přísné kolektivní disciplíny a drilu, nutnosti za každou cenu dodržovat kohezi jednotky, kolektivně manévrovat a bojovat. Základem disciplíny je niterný svět jednotlivce, výrazně orientovaný na trvalé nemateriální hodnoty v opozici vůči světským pomíjivým statkům, který se následně odráží ve specifických činech. Ty jsou různým způsobem odměňovány. Tak je možné překračovat sociální hranice a dané podmínky své existence, vymykat se postavení v rámci skotského klanového systému, které jsme získali rodem. Takto je možné získávat si „jméno“, vlastně symbolický význam, vystoupit z „davu“ ostatních vojáků.

To však v pojetí Roberta Monro nabývá až transcendentní povahy. Čestnými činy si můžeme vydobýt slávu na tomto světě, která nás učinní „nesmrtelnými''. Tuto koncepci bychom snad mohli označit za „kulturní nesmrtelnost'', jelikož překonáváme smrt pomocí společenství lidí, pomocí toho, že zůstáváme v jejich vyprávění a paměti.

To je navzdory všem Monroovým odkazům na Boha vysoce „světský'' způsob uvažování. Ať byla oficiální náboženská doktrína jakákoliv, zkušenost jednotlivců je nutně specifická. Monro není žádným ideálním typem ve weberovském smyslu. Není pouhou kategorií nebo formou, se kterou by se dalo pracovat, je živým tvorem, člověkem, který je ovlivněm velkým množstvím jevů, asi tak jako každý z nás.

Co je však dle Monro zdrojem cti, která uchovává naši památku po generace?

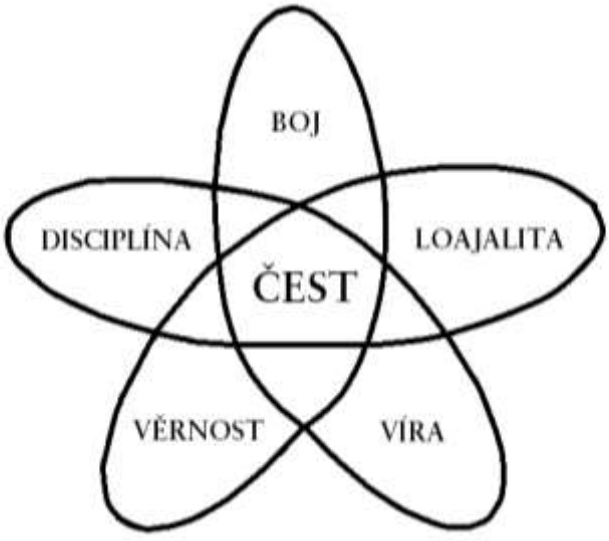

Obrázek 2 - Konceptuální svět Roberta Monroa.

Jedná se o komplex námi interpretativně zjištěných proměnných. Ty, jak jsme četbou textu zjistili, jsou velice úzce propojeny. Avšak jejich zkoumání nám snad odpovědělo na mou úvahu z úvodu práce: *„jak mohl někdo v rámci tehdejší kultury války a militární mechaniky pozemního boje disciplinovaně stát, či pochodovat pod zuřivou palbou z děl, vstříc jasné smrti?“*

Tato práce v určitém smyslu položila více otázek než nabídla odpovědí. Určitě by stálo za hlubší výzkum, učinit analýzu toho, jakým způsobem pojetí cti upravovalo vztah mezi bojujícími stranami, to bylo zde pouze naznačeno. Dalším předmětem studia by mohlo být detailnější prozkoumání vztahu mezi neostoickými myšlenkami, kalvinistickou etikou a disciplínou raněnovověkých vojáků. Bylo by také vhodné navázat na naši úvahu o překrytí kulturní vrstvy „Gaelic warfare'' taktickým systémem *pike and shot*, a tuto problematiku důkladněji probádat. Zajímavé by také bylo provést komparativní analýzu mezi deníkem Roberta Monroa a osobními zápisky jiných vojenských profesionálů třicetileté války. To by mohlo odkrýt zatím netušené souvislosti, popřípadně potvrdit naše interpretace.

Seznam literatury

Pro tvorbu poznámek a odkazů byla použita tzv. Chicagská citační norma.

Anderson, Matthew Smith, *The Origins of the European State System 1494–1618* London & New York: 1998).

Bělina, Pavel. „Raně novověké vojenství.“ In *Zakladní problémy studia raného novověku,* edited by Ivo Cerman a Marie Šedivá Koldinská. Praha: Nakladatelství Lidové Noviny, 2013.

Black, Jeremy*. European Warfare 1494-1660.* Londýn a New York: Routledge, 2002.

Bowman, James. *Honor: A History.* New York Encounter Books, 2007.

Breiding, Dirk. *A Deadly Art: European Crossbows, 1250–1850.* New York: Metropolitan Museum of Art, 2014.

Brown, Keith M. „Honour, honours and nobility in Scotland between the reformation and the national covenant," The Scottish Historical Review, Volume 91 Issue 1 (březen 2012).

Carlton, Charles. *This Seat of Mars: War and the British Isles 1482-1746.* New Haven, CT, Yale University Press, 2011.

Cunlife, Barry. *Ancient Kelts.* Londýn: Penguin Books, 2000.

Darnton, Robert. *Velký masakr koček a další epizody z francouzské kulturní historie.* Praha: Argo, 2013.

Donagan Barbara. „ The Web of Honour: Soldiers, Christians, and Gentlemen in the English Civil War", *Historical Journal,* 44 (2001), 365-89.

Draper, G. I. A. D. „The Interaction of Christianity and Chivalry in the Historical Developement of the Law of War,“ *International Review of the Red Cross,* Vol. 5 No. 46, (leden 1965).

Duffy, Christopher. *Siege Warfare: The Fortress in the Early Modern World 1494–1660.* Londýn a New York: Routledge, 1979.

Ergang, Robert Reinhold. *The Myth of the All-Destructive Fury of the Thirty Years' War.* Pocono Pines, PA: The Craftsmen, 1956.

Feld, Maury. „Military Professionalism and the Mass Army," *Armed Forces and Society 1*, no. 1 (1975): 191–214.

Frost, Robert I. *The Northern Wars. War, State and Society in Northeastern Europe, 1558-1721.* Londýn a New York: Longman, 2000.

Geertz, Cliford*. Interpretace kultur. Vybrane eseje.* Praha: Sociologicke nakladatelstvi – SLON, 2000.

González de León, Fernando. „Soldados Platicos and Caballeros: The Social Dimensions of Ethics in the Early Modern Spanish Army" *in The Chivalric Ethos and the Development of Military Professionalism*, edited by D.J.B. Trim. Leiden: Brill, 2003.

Gorski, Philip S., and Inc ebrary. *The Disciplinary Revolution: Calvinism and the Rise of the State in Early Modern Europe*. Chicago: University of Chicago Press, 2003.

Grosjean, Alexia*. Alexander Leslie and the Scottish Generals of the Thirty Years' War, 1618-1648.* Londýn: Pickering and Chatto, 2014.

Grosjean, Alexia*. An Unofficial Alliance, Scotland and Sweden 1569-1654.* Leiden a Boston, Brill, 2003.

Hall, Bert S. *Weapons and Warfare in Renaissance Europe: Gunpowder, Technology, and Tactics. Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press, 1997.*

Harari, Yuval Noah. *The Ultimate Experience. Battlefield Revelations and the Making of Modern War Culture 1450-2000*. Basingstoke a New York: Palgrave Macmillan, 2008.

Head, Thomas. „The Development of the Peace of God in Aquitaine (970-1005)." *Speculum* 74, no. 3 (1999): 656-86.

Hill, Michael James. *Celtic Warfare, 1595-1763.* Edinburg: John Donald Publishers, 1986.

Horský, Jan. „Od rétorické figury k analytické kategorii. K vývoji pojmu kultura v dějepisectví 20. století.“In *Paralely, průsečíky, mimoběžky. Teorie, koncepty a pojmy v české a světové historiografii 20. století,* edited by Lucie Storchová a Jan Horská a kol. Ustí nad Labem: Albis International 2009.

Chaline, Olivier. *Bílá hora.* Praha: Karolinum, 2013.

Chase, Kenneth R., Alan Jacobs. *Must Christianity be Violent?: Reflections on History, Practice, and Theology.* Oregon: Wipf and Stock Publishers, 2007.

Goodare, Julian. „The Statutes of Iona in Context“, in *The Scottish Historical Review*, Vol. LXXVII, No. 2013 (duben1998).

Juster, Susan. *Sacred Violence in Early America.* Philadephia: University of Pennsylvania Press, 2016.

Keegan, John*. A History of Warfare.* Londýn, 1993.

Keen, Maurice, *Chivalry.* New Haven a Londýn: Yale University Press, 1984.

Klučina, Petr. *Třicetiletá válka. Obraz doby 1618-1648. Praha: Paseka, 2000.*

Lamb, William. *Scottish Gaelic*. Munich: Lincom Europa, 2001.

Lane, Anthony N. S. „Was Calvin a Crypto-Zwinglian?" In *Adaptations of Calvinism in Reformation Europe: Essays in Honour of Brian G. Armstrong,* edited by Mack P. Holt. Ashgate Publishing, Ltd., 2007.

Lord, Evelyn. *Templars Curse.* New York: Routledge, 2007.

Macdonald, AJ. . 'Courage, fear and the experience of the later medieval Scottish soldier'. *Scottish Historical Review*, vol 92, no. 2 (2013): 179-206.

Mackenzie, Alexander. *History of the Munros of Fowlis.* Edinburg: Inverness, A. & W, Mackenzie, 1898.

Manning, Roger B. *An Apprenticeship in Arms: The Origins of the British Army 1585-1702.* Oxford: Oxford University Press , 2006.

Manning, Roger B. *Swordsmen: The Martial Ethos in the Three Kingdoms.* Oxford: Oxford University Press 2004.

Monro, Robert. *Monro, His Expedition with the Worthy Scots Regiment*. Londýn, 1637.

Morillo, Stephen, Jeremy Black a Paul Lococo*. War in World History Society, Technology, and War from Ancient Times to the Present, Volume II.* New York: Mc-Graw Hill-Higher Education, 2009.

Mortimer, Geoff. *Eyewitness Accounts of the Thirty Years War 1618-48.* New York: Palgrave, 2002.

Mortimer, Geoff. „War by Contract, Credit and Contribution: The Thirty Years War" in Early Modern Military History, 1450–1815, edited by G. Mortimer. New York: Palgrave Macmillan Ltd, 2004.

Murdoch, Steve, eds. *Scotland and the Thirty Years' War.* Leiden: Brill, 2001.

Parker, Geoffrey a Smith, Leslie M., eds. *The General Crisis of the Seventeenth Century.* New York: Routledge, 1997.

Oakeshott, R. Ewart*. European Weapons and Armour: from the Renaissance to the Industrial Revolution.* Woodbridge, UK; Rochester, NY: Boydell Press, 2000.

Oestreich, Gerhard. *Neostoicism and the early modern state* Cambridge University Press, 1982.

Parker, Geoffrey. *The Military Revolution: Military Innovation and the Rise of the West, 1500-1800.* Cambridge: Cambridge University Press, 1988.

Parker, Geoffrey. „The war in myth, legend and history" in *The Thirty Years' War,* edited by Geoffrey Parker. Londýn a New York: Routledge, 1997.

Parrot, David. *The Business of War. Military Enterprise and Military Revolution in early Modern Europe.* Cambridge: Cambridge University Press, 2012.

Pekař, Josef. *Dějiny valdštejnského spiknutí (1630-1634).* Praha: Nakladatelství České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovenost a uměni, 1895.

Picken, Stuart D.B. *Historical Dictionary of Calvinism.* Lanham, Toronto, Plymouth,UK: Scarecrow Press, 2011.

Polišenský, Josef. *Třicetiletá válka a evropské krize 17. století.* Praha: Svoboda, 1970.

Ray, Fred Eugene*. Greek and Macedonian Land Battles of the 4th Century B.C: A History and Analysis of 187 Engagements. Severní Karolína a Londýn: McFarland, 2012.*

Riley-Smith, Jonathan. *The Crusades, Christianity and Islam.* New York: Columbia University Press, 2008.

Robinson, Paul. *Military Honour and the Conduct of War. From Ancient Greece to Iraq.* Londýn a New York: Routledge, 2006.

Roy, Ian. „The Profession of Arms", in *The Professions in Early Modern England*, edited by W. Prest (Londýn: 1987): 181–219.

Scannell, Paul. *Conflict and Soldiers' Literature in Early Modern Europe: The Reality of War.* New York: Bloomsbury, 2015.

Spiers, Edward M., Jeremy Crang, Matthew Strickland, eds. *A Military History of Scotland .* Edinburgh: Edinburgh University Press, 2012.

Steensgaard, Niels. „The Seventeenth-century Crisis*" in The General Crisis of the Seventeenth Century,* edited by Parker, Geoffrey a Smith, Leslie M. New York: Routledge, 1997.

Stephen, Leslie, Sidney Lee, eds*. „Hepburn, John (1598?-1636)"* in *Dictionary of National Biography 25.* Londýn: Smith, Elder & Co., 1891.

Tallett Frank. *War and Society in Early- modern Europe, 1495-1715.* Londýn a New York: Routledge, 1997.

Trim, David J. B. ed. *The Chivalric Ethos and the Development of Military Professionalism.* Leiden: Brill, 2003.

Van Nimwegen, Olaf. *The Dutch army and the military revolutions, 1588-1688.* Woodbridge; Rochester, NY: Boydell, 2010.

Wohlmuth, Petr. „Krev, čest a hrůza. Reprezentace pevnostní války v obléhacích žurnálech britských obránců Berege-op-zoom z roku 1747“. Diplomová práce, Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze, 2015.

Wright, John W. „Sieges and Customs of War at the Opening of the Eighteenth Century,“ *The American Historical Review* 4/39 (1934).